

Dr ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Π. ΤΖΕΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

938914

ΤΖΕ

ΑΘΗΝΑΙ 1963

10828

Dr ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Π. ΤΖΕΜΟΥ
ΝΟΜΟΚΤΗΝΙΑΤΡΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
- ΟΙΒΑΔΕΙΑΣ -

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1963

Αριθ. Βισαγωγής
10828
Ταξινομικός Αρ.
938.914
T

ΚΟΕ: 7456

Ἀφιερῶται
στὴν σκιὰν τοῦ ἀδελφοῦ μου
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΖΕΜΟΥ
Εἰς μνημόσυνον αἰῶνον.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας, στην προσπάθειά της για μιά ευρύτερη παιδεία στον τόπο μας, παίρνει πρωτοβουλίες εκδοτικής δραστηριότητας.

Έτσι θεώρησε αναγκαία την ανατύπωση του βιβλίου του αειμνήστου συγγραφέα Βασιλείου Π. Τζέμου «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ».

Πρόκειται για μιά εξαιρετη έκδοση όπου καταγράφεται η *Ορχομένηα Χώρα* και ο *Μίνυακός Πολιτισμός*.

Με τη θεώρηση ότι η ιστορική πορεία του Πολιτισμού μας πρέπει να είναι στη μετόπη της μνήμης όλων μας, προχωρήσαμε στην ανατύπωση, την οποία οφείλουμε στην ευγενή παραχώρηση των κληρονόμων του συγγραφέα.

Λεβάδεια 1993

Ο Πρόεδρος της Δημόσιας
Κεντρικής Βιβλιοθήκης Λεβαδείας
Γεώργιος Π. Κωσταγιάννης

Η Αντιπρόεδρος
Κων/να Τριανταφύλλου

Τα μέλη
Λουκάς Μπενέκος
Δημήτριος Ταγκαλέγκας
Γεώργιος Αγραφιώτης
Βασίλειος Καλαντζής
Ειρήνη Τριμίντζιου

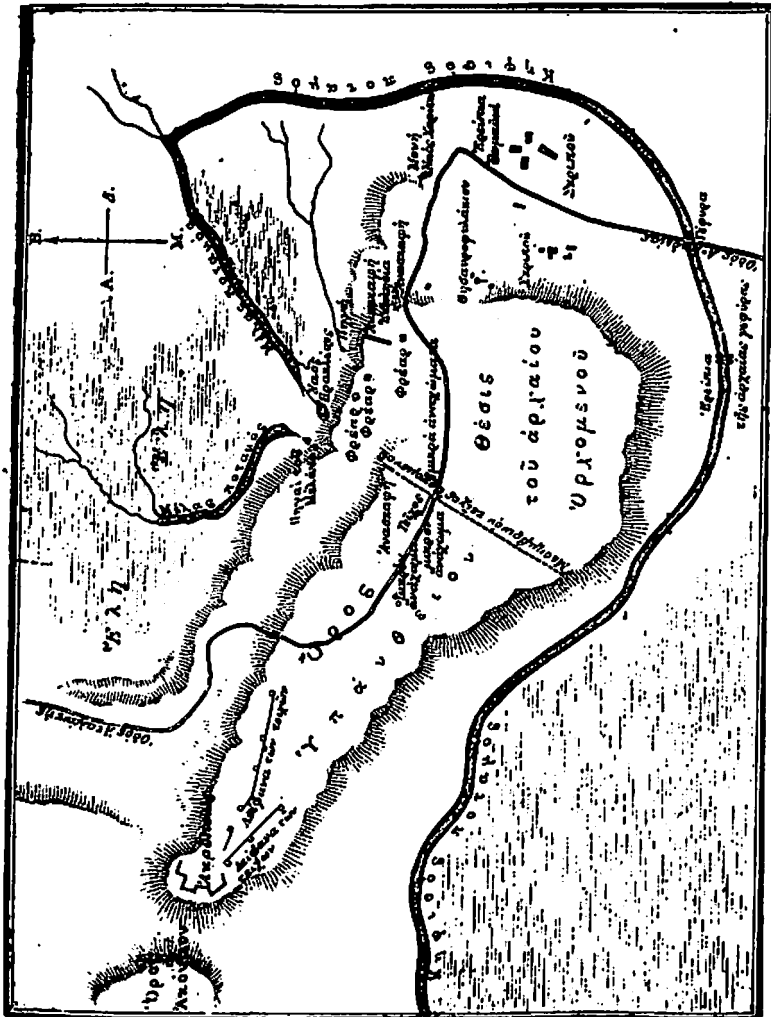
Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

• Ιστορίας δὲ μελέτω, ὦ. παῖ, οὐ γὰρ μόνον σέο, καὶ τὸν Βίο εὐκλεία καὶ ἐπὶ πολλὰ χρήσιμον εἰς ἀνθρωπίνην μοῖραν ἐπιτελέσει, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν δῆξύτερον καὶ τηλαυγέστερον.

• Ἰπποκράτης

Ὅχι μόνον γιὰ νὰ καταστῆ δξύτερη καὶ τηλαυγέστερη ἡ χή, σύμφωνα μὲ τὴν σοφὴ ὑπόδειξι τοῦ Ἰπποκράτους, ἀλλὰ ἡ μιὰ μυστικὴ καὶ σχεδὸν ἐνστικτώδῃ παρόρμησι νίκου χρέους χειρῶ τὴν ἀναδρομὴ στίς ἱστορικὲς ρίζες τοῦ βοιωτικοῦ Ὁρλενοῦ. Κάτω ἐκεῖ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν πελασγικῶν τειχῶν καὶ ὀ τὴν πολυσήμαντη ἀνάμνησι τῶν Μινυῶν εἶδε τὸ φῶς τῆς ἔρας ἢ ζωὴ μου. Ἐκεῖ ἐπέρασα τὰ παιδικὰ καὶ τὰ χρόνια : ἐφηβείας. Ἐκεῖ διδάχθηκα τὰ πρῶτα γράμματα καὶ τὸ εὔμα μου δέχτηκε τίς παρακαταθήκες ἀπὸ τίς φωνές τῶν ογόνων. Ἐκεῖ δημιουργήθησαν οἱ πρῶτοι ὄραματισμοὶ καὶ πρῶτα ὄνειρα. Νὰ γιὰτι αἰσθάνομαι ἀκατανίκητη τὴν ἀνάγκη : ἐπιστροφῆς πιστεύοντας ὅτι ἐκπληρῶνω ἓνα καθήκον πρὸς γενέθλιο χῶμα καὶ πρὸς τὴν μνήμη του, ποῦ τὴν περικλείει λύτιμη καὶ ἀκατάλυτη.

Δὲν γνωρίζω, οἴτε καὶ ἄλλωστε φιλοδοξῶ, ἂν ἡ προσπάσιά μου θὰ ἀνταποκριθῆ πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴ σημασία τοῦ ζειρήματος. Ἀπλῶς, ὅπως ἀνέφερα, εἶναι νικὴ φωνὴ ἐνός εἰνον πρὸς τὴν μητέρα γῆ. Θὰ θεωρήσω τὴν ἀπόπειρά μου ἐπιτηχοῦσα, ἂν ἄλλοι περισσότερο ἄρμόδιο ἀπὸ ἐμένα, τὴν νεχίσουν. Ὁ Ὁρχομενός, πόλις ἐνδοξος καὶ πολυτιόρητος, νταντιζομένη μὲ μιὰ ἀπὸ τίς σπουδαιότερες ἐποχὲς τῆς ἱστορίας μας, ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ εἶναι ἀκένωτη πηγὴ γιὰ τοὺς εἰνητάς. Εὔχομαι τὰ στοιχεῖα ποῦ μὲ ἀγάπη συνέλεξα νὰ ἴς εἶναι χρήσιμα. Καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν παραδίδω τὸ εἶρό μου αὐτὸ πόνημα.

Σχεδιάγραμμα ἀρχαίου Ὀρχομενού.

Ο ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Ὁ Νομὸς τῆς Βοιωτίας συνορεύει ἀνατολικῶς μετὴν Εὐβοία, βορείως μετὴν Φθιώτιδα, δυτικῶς μετὴν Φωκίδα, νοτιοανατολικῶς μετὴν Ἀττικὴν καὶ νοτίως μετὸν Κορινθιακὸν Κόλπον.

Τὸ ὄνομα Βοιωτία χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ καὶ κατὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Παιανίαν, τὸ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν ὁμώνυμον υἱὸν τοῦ Ἰτώνου καὶ τῆς Μελανίππης, βοιωτῶν. Συμφώνως ὁμως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου λεγόμενα, ἡ ὀνομασία τῆς Βοιωτίας προέρχεται ἀπὸ τὴν λέξιν βοῦς, γιὰτὶ ἡ περιοχὴ τῆς ἦταν κατ' ἔξοχὴν διατρέφουσα πολλοὺς βόας.

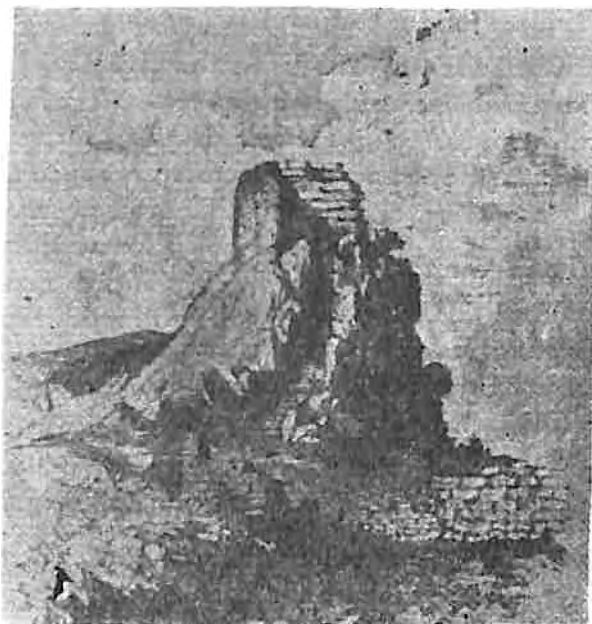
Κατὰ τοὺς παλαιστάτους χρόνους ἡ Βοιωτία διηρεῖτο σὲ δύο τμήματα: τὴν ἀνατολικὴν Βοιωτία, ποὺ ὠνομάζετο **Καδμηίς** καὶ τὴν δυτικὴν, ποὺ ἀπεκαλεῖτο **Μινυάς**.

Ὁ Βοιωτικὸς Ὀρχομενός, ὅπως ἄλλοτε, εἶναι καὶ τώρα πόλις τῆς Βοιωτίας καὶ βρίσκεται στὸ βορειοδυτικὸν τμήμα τοῦ Κωπαϊδικοῦ πεδίου τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας.

Ὁ ἀρχαῖος Ὀρχομενός ἦταν κτισμένος εἰς τὸ βόρειον τῆς Βοιωτίας καὶ παρὰ τὰς βορειοδυτικὰς παρυφὰς τῶν ἐλῶν τῆς λίμνης Κωπαΐδος, ἐπάνω στὸν Ὑφάντειο λόφος καὶ στὸ ἀνατολικὸ ἄκρον τῶν παραφυάδων τοῦ ἀποκρήμνου Ἀκοντίου ὄρους. Γύρω ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοῦ τριγωνικοῦ ὑψώματος ἔρρεεν πρὸς τὴν βόρεια πλευρὰ αὐτοῦ ὁ ποταμὸς Μέλας, πρὸς δὲ τὴν νοτίαν ὁ ποταμὸς Κηφισσὸς (ὁ Βοιωτικὸς),

έλισσόμενος περί τήν πόλιν ὡς δράκων. Ἡ πόλις ἦταν κτισμένη στήν κατωφέρεια τοῦ λόφου, ἐπί δέ τῆς κορυφῆς του ὑψωνόταν ἡ ἀκρόπολις τῆς.

Κατά τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους ἡ ὀνομασία τῆς πρωτεύουσας τῶν Μινυῶν εἶναι ἡ αὐτή: Ὀρχομενός. Κατά τὸ ἔτος ὁμως 377 πρὸ Χριστοῦ, βρίσκομε καὶ τὴν ὀνομασία Ἐρ-

Ἀκρόπολις Ὀρχομενοῦ.

χομενός, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἀνευρεθέντα νομίσματα τῆς πόλεως, ποὺ φέρουν τὰ γράμματα Ἐρχο- Ἐρχ- Ἐρ. Ἀπὸ τὸ ἔτος ὁμως 271 - 265 πρὸ Χριστοῦ χρησιμοποιεῖται καὶ πάλι τὸ ὄνομα Ὀρχομενός.

Μυθολογικά, Ἱστορικά καὶ Ἀρχαιολογικά

Ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ ὅλες τὶς ἀρχαῖες ἐλληνικὲς πόλεις, ἡ κτῆσις των καὶ ἡ γένεσις των περιβάλλεται πάντοτε μέσα εἰς τὴν ἀχλὺν, τὴν μαγικὴν, ἀλλὰ καὶ συμβολικὴ τῆς

μυθολογίας. Περί τὸ 1400 πρὸ Χριστοῦ ἀπεσταλμένος τοῦ ὀλυμπιακοῦ δωδεκοθέου, ὁ Ἄνδρεὺς, γιὸς τοῦ Πηραιοῦ, ἐγκαταλείπει τὴν Θεσσαλία καὶ μεταικεῖ στὸν Ὀρχομενὸ. Εἶναι ἡγεμῶν τῶν Ἀχαιῶν. Καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομά του ἡ χώρα ὅπου μεταβαίνει ὀνομάζεται Ἄνδρεις. Κατὰ τὴν κάθοδόν του ἔχει μαζί του τὸν Αἰτωλὸ Ἀθάμαντα. Ὁ Ἀθάμας εἶναι λαμπρὸς συνεργάτης καὶ καθὼς φαίνεται κατὰ πολὺ ἰκανώτερός του. Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ λοιπὸν τὴ συνεργασία του καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑποκαύσῃ ὑπερβολικὲς ἀπαιτήσεις του, τοῦ παραχωρεῖ ἓνα τμήμα τοῦ Ὀρχομενοῦ, τὴν Κορώνεια καὶ τὴν Ἀλιάρτο καὶ ἔκτοτε ἡ περιοχὴ αὐτὴ ὀνομάζεται Ἀθαμαντὶς.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ συμπίπτει μὲ τὸ ἥρωϊκὸ κατόρθωμα τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν. Εἶναι γνωστὸς ὁ ρόλος ποὺ διαδραματίζει τὸ χρυσόμαλλον δέρας στὴν τορλημηρὴ ἐκείνη ἐξόρμησι τῶν πρώτων Ἑλλήνων ποντοπόρων. Τὸ χρυσόμαλλον δέρας εἶναι τὸ ἐναπομείναν ἀνάθημα τοῦ κριοῦ, ποὺ ἀφοῦ ἐχρησιμοποιήθη γιὰ τὴν διάσωσι τῆς ζωῆς δυὸ παιδιῶν, ἀπὸ τὴν πανοῦργον ἐπιβουλή μιᾶς γυναικὸς, προσφέρεται ὡς θυσία εἰς τὸν Ζένιον Δία τῆς περιοχῆς ὅπου καταφεύγουν.

Πρὶν νὰ νυμφευθῇ ὁ Ἀθάμας, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ὀρχομενοῦ, τὴν Ἰνώ, εἶχε ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν πρώτην του σύζυγον, τὴν Νεφέλην, δύο τέκνα: τὸν Φρίξο καὶ τὴν Ἑλλη. Ἡ Ἰνώ προσθέτει ἄλλους δυὸ γιουὺς στὴν οἰκογένεια τοῦ Ἀθάμαντος: τὸν Λέαρχο καὶ τὸν Μελικέρτην. Τὴν πυρπολεῖ ὁμως ἀκατάπαυστα ἄσβυστη ζηλοτυπία. Ὁ ἀκατανίκητος πόθος της εἶναι νὰ ἀπαλλαγῇ μὲ κάθε τρόπο ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς Νεφέλης καὶ πρὸ παντὸς ἀπὸ τὸν Φρίξο, γιατί σ' αὐτὸν πιθανὸς διαβλέπει τὸν διάδοχο τοῦ Ἀθάμαντος. Πῶς ὁμως θὰ κατορθώσῃ νὰ φέρῃ σὲ πέρας τὸ ἀνόσιο ἔργο της; Μηχανεύεται ἓνα καταχθόνιο σχέδιο. Καλεῖ κρυφὰ τὶς γυναῖκες τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τὶς διατάζει νὰ ψήσουν τοὺς σπόρους τοῦ σταριοῦ καὶ νὰ τοὺς δώσουν στοὺς ἄνδρες τους γιὰ νὰ σπείρουν. Ἀγνοῶντας οἱ Ὀρχομένιοι τὴν πλεκτάνην, γίνονται ἀκούσιοι συνεργοὶ τοῦ ἐγκλήματός της. Ἡ χώρα μαστιζέται ἀπὸ σιτοδεία καὶ ἓνας φοβερὸς λιμὸς ἐρημώνει τὰ πάντα.

Βαρύθυμος και άμήχανος ό Άθάμας, υπεύθυνος για τή ζωή και τήν ευημερία τών υπηκόων του στην θεομηνία αυτή βλέπει τήν έκδηλωσι τής θείας όργης. Και όπως πάντα ένα μόνο μέσο άπομένει για να μαντευθῆ ή βουλή τών Όλυμπίων. Να έρωτηθῆ τό Δελφικό Μαντείο. Ό Πύθιος Άπόλλων θα δώση τήν άπάντησι και τήν συμβουλή. Η πανουργία όμως τής Ίνους προλαβαίνει και αυτή τή φορά τήν όμαλή εξέλιξι τών πραγμάτων. Πριν ακόμα έκκινήσουν οι άπεσταλμένοι του Άθάμαντος για τούς Δελφούς, τούς έχει υποδείξει ήδη τήν άπάντησι που θα φέρουν στον βασιλέα σύζυγό της. Και εκείνοι πειθήνια όργανά της, έπιστρέφοντας, σύμφωνα με τις υποδείξεις τής Ίνους αναφέρουν ότι ό χρησμός του Λοξία ήταν πως θα έπρεπε να θυσιασθῆ ό Φρίξος και ή Έλλη στο βωμό του Διός για να σταματήσει ή φοβερή άφορία που διώνει τήν πλούσια γῆ του «Όρχομενοῦ».

Η Νεφέλη όμως, ή παραγκωνισμένη σύζυγος και πιστή μητέρα, παρακολουθεῖ αδύναμη και άφωνη τά φοβερά σχέδια τής Ίνους. Τίποτε δέν μπορεί να κάνη για να τά ανατρέψη. Τό μόνο που τής άπομένει είναι ή προσευχή στους θεούς. Μιά προσευχή από τά τρίσβαθα του μητρικού της φίλτρου. Δέν θέλει τίποτε άλλο παρά μόνο να σωθούν. Έτσι τήν ώρα που οι ιερείς έτοιμάζονται για τήν φοβερή άνθρωποθυσία, γι' αυτό τό άνήκουστο λύτρω, που θα προσφερθῆ για να ξαναγυρίση στην Όρχομένηα γῆ ή εύφορία και ή ζωή ένας χρυσόμαλλος κριός, τέκνο τών έρώτων του Ποσειδώνος και τής Νύμφης Θεοφανούς, έρχεται μέσα σε μία νεφέλη και στέκεται μπροστά στα έτοιμοθάνατα παιδιά. Παρευθείς εκείνα άνεβαίνουν στη ράχη του και μέσα στην έκτυφλωτική λάμψι του χρυσοῦ δέρατος αρχίζει ή μαγική πτήσις των προς τήν γῆ τής Κολλίδας. Δέν ήταν όμως πεπρωμένο και για τά δυό παιδιά τής άτυχης Νεφέλης να φθάσουν ως τό τέρμα του λυτρωτικού ταξιδιου των. Τήν ώρα που περνούν τό στενό τής θάλασσας που χωρίζει τήν Ευρώπη από τήν Άσία ή Έλλη κυριεύεται από σκοτοδίνη και πέφτει στον γαλανό Πόντο όπου και πνίγεται.

Ἄπο τότε τὸ μέρος αὐτὸ τῆς θάλασσης θὰ ὀνομασθῆ
Ἑλλάσποντος.

Μόνος του τώρα ὁ Φρίξος συνεχίζει τὸ ταξίδι του, φτάνει στὴν Κολχίδα ὅπου εὐχαριστῶντας τὸν πατέρα τῶν θεῶν τοῦ θυσιάσει τὸν κριὸν καὶ ἀναρτᾷ τὸ χρυσόμαλλο δέρασ του ὡς ἀνάθημα στὸ ναό. Στὸν ξένον ἐκεῖνο τόπον εἶναι ὁ εὐπρόσδεκτος ξένος καὶ σὲ λίγο θὰ τιμηθῆ ἀπὸ τὸν βασιληᾶ τῆς Κολχίδος, τὸν Αἰήτη, πού θὰ τοῦ δώσῃ ὡς σύζυγο τὴν κόρη του, τὴν Χαλκιόπη. Ὁ Ἀθάμας, θυμωμένος γιὰ τὴν πείνα πού ἔπесе στοὺς Ὀρχομενίους καὶ νομίζοντας πῶς πέθανε ὁ Φρίξος κατηγορήσε τὴν Ἰνώ ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ αἰτία νὰ πεθάνῃ ὁ Φρίξος καὶ ὄχι ὁ Θεὸς ἤρχισε νὰ τὴν καταδιώκῃ καθὼς καὶ τὰ παιδιὰ της. Ἐκείνη μὲν γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν μεγάλη ὄργη τοῦ συζύγου της ἐπῆρε τὸ παιδί της Μελικέρτη καὶ ἔπесе στὴν θάλασσα καὶ συγκεκριμένως ἔπесе ἀπὸ τὴν Μυλουρίδα πέτρα, ἀλλὰ ἓνα δελφίνι ἔβγαλε τὸν Μελικέρτη στὸν Ἴσθμὸ τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ ἀπέδωσαν πολλὰς τιμὰς. Ὁ Μελικέρτης ὀνομάσθη Παλαίμονας καὶ πρὸς τιμὴν του ἐγένοντο οἱ Ἀγῶνες τῶν Ἰσθμίων. Ὁ Ἀθάμας νομίζοντας πῶς δὲν εἶχε πιά παιδιὰ τὸν Λέαρχο καὶ τὸν Μελικέρτη τοὺς εἶχε σκοτώσει ὁ ἴδιος, ὁ Λεύκωνας πέθανε ἀπὸ κάποια ἀρρώστεια καὶ μὴ γνωρίζοντας ἂν ὁ Φρίξος εἶχε σωθεῖ ἢ ἂν εἶχε ἀφίση ἀπογόνους, υἱοθέτησε τὸν Ἀλιάρτο καὶ τὸν Κόρωνα, τὰ ἐγγόνια τοῦ Σισύφου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀθάμαντος καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπῆραν τὰ ὀνόματα αἱ πόλεις Ἀλιάρτος καὶ Κορώνεια.

Ὁ Ὀρχομενὸς καὶ ἡ χώρα του, ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἀνδρέως καὶ τοῦ Ἀθάμαντος περιέρχεται στὸν Ἐτεοκλῆ, πού ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του ποιητὰς ἀποκαλεῖται Κηφησιάδης, ἐνῶ ταυτόχρονα ὁ Ὀρχομενὸς ὀνομάζεται Κηφησιάς.

Τὸν Ἐτεοκλῆ τὸν διαδέχεται ὁ Ἄλμων ὅστις εἶχε δύο κόρες τὴν Χρυσογένεια καὶ τὴν Χρῦση. Ὁ Ἄρης παντρεύτηκε τὴν Χρῦση καὶ σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ἀπέκτησαν τὸν Φλεγῦα, πού πῆρε τὴν βασιλεία ἀπὸ τὸν Ἐτεοκλῆ καὶ ἡ χώρα ὀνομάσθη ἀπὸ Ἀνδρηίδα εἰς Φλεγυαντίδα.

Ὁ Φλεγύας συγκέντρωσε δὲ ἐκεῖ τοὺς καλυτέρους πολεμιστὰς οἱ ὅποιοι ἀργότερον ἐπανεστάτησαν καὶ διηρέθη ὁ Ὀρχομενὸς κἀνοντας ἐπιδρομὰς εἰς τὰ γειτονικὰ χωρία καὶ ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν γὰρ νὰ τὸ λεηλατίσουν.

Ὁ Φιλάμωνας, θέλοντας νὰ τοὺς σταματήσει τοὺς κινήγησε μὰ σκοτώθηκε καὶ αὐτὸς κι οἱ ἐκλεκτοὶ Ἀργεῖοι ποὺ τὸν ἀκολούθησαν. Διότι οἱ Φλεγύες (Ὀρχομένιοι) ἦσαν οἱ πιὸ καλοὶ πολεμισταὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὅπως τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τοὺς στίχους τῆς Ἰλιάδος ποὺ ἀναφέρονται στὸν Ἄρη καὶ τὸ γιό του τὸν Φόβο. «Ὑστερα οἱ δύο τους ἐτοιμάζονται γὰρ πόλεμο, μὲ τοὺς Ἐφύρους καὶ τοὺς ἀτρόμητους Φλεγύες».

Ὁ Θεὸς γὰρ νὰ τοὺς ἐκδικηθῆ διότι ἠθέλησαν νὰ σιλήσουν τὰ ἱερά τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν κατέστρεψε ἐντελῶς τὸ γένος τῶν Φλεγύων ρίχνοντας ἀκατάπαυστα κεραυνούς καὶ κἀνοντας μεγάλους σεισμούς.

Ὅσοι ἐγλύτωσαν, πέθαναν ἀργότερα ἀπὸ κάποια λοιμῶδη ἀρρώστια ποὺ γλύτωσαν μόνον ἐλάχιστοι διότι κατέφυγον εἰς Φωκίδα.

Ἐπειδὴ δὲν εἶχε παιδιὰ ὁ Φλεγύας, τῇ βασιλείᾳ τὴν πῆρε ὁ Χρῦσης, ποὺ ἦταν παιδί τοῦ Ποσειδῶνα καὶ τῆς Χρυσογενείας, τῆς κόρης τοῦ Ἄλμου.

Ὁ Χρῦσης ἀπέκτησε ἓνα γιὸ τὸν Μινῦα, ποὺ ἀπ' αὐτὸν πῆραν τ' ὄνομά τους οἱ Μινῦες. Ὁ Μινῦας ἦταν τόσο πλούσιος, ποὺ ξεπέρασε σὲ εἰσοδήματα ὅλους τοὺς ἄλλους βασιληάδες τῶν Μινυῶν Ὀρχομενίων, καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἔκτισε θησαυροφυλάκιον γὰρ νὰ φυλάσσει ἐκεῖ τὰ χρήματά του. Ὁ Μινῦας ἀπέκτησε γιὸ τὸν Ὀρχομενὸν καὶ ἀπ' αὐτὸν πῆρε ἢ πόλις τὸ ὄνομα Ὀρχομενός κι οἱ κάτοικοι Ὀρχομένιοι. Ἀλλὰ πρὸς διάκρισιν τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Ἀρκαδίας, ὀνομάζεται Μινύειος Ὀρχομενός, ὅπου τὸν συναντᾶμε εἰς τὴν Ἰλιάδα «Οἱ δ' Ἀσκληθόνα ναῖον ἰδ' Ὀρχομενὸν Μινύειον».

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀρχομενοῦ κατέφυγε ἀπὸ τὸ Ἄργος εἰς αὐτὸν ὁ Ὑγηττος, ὁ ὅποιος εἶχε σκοτώσει τὸν Μόλουρο ἐπειδὴ ἔπιασε τὴν γυναῖκα του ν' ἀπιστῆ μὲ αὐτόν.

Στόν Ύηττο ἔδωσε ὁ Ὅρχομενός μίαν περιοχὴν, τὴν ὁποίαν ὀνόμασε Ὑηττό, ὅπου ἦτο πλησίον τοῦ Ὅρχομενοῦ.

Πρῶτος ὁ Ύηττος τιμώρησε ἕναν μοιχὸ καὶ κατόπιν ὁ Δράκοντας, πού ἔγραψε τοὺς νόμους γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, ὥρισε νὰ μὴν τιμωρεῖται αὐτὸς πού σκοτώνει ἕναν μοιχό. Ἐπὶ βασιλέως Ὅρχομενοῦ, ὁ Ὅρχομενός εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ εἶχεν ἔξαπλωθῆ πολὺ ὥστε ὁ Νηλέας, ὁ βασιλιάς τῆς Πύλου, πῆρε γυναῖκα ἀπὸ τὸν Ὅρχομενόν, τὴ Χλῶρη, τὴν κόρη τοῦ Ἀμφίονα. Ὁ Ὅρχομενός δὲν ἀπέκτησε παιδιὰ καὶ τὴν βασιλεία τὴν πῆρε ὁ Κλύμενος, ὁ γυιὸς τοῦ Πρέσβωνα τοῦ Φρίξου. Ὁ Κλύμενος ἀπέκτησε παιδιὰ τὸν Ἐργίνο, πού ἦταν πρῶτος, τὸν Ἄρυνα, τὸν Πύλεο καὶ τὸν Ἀζέα. Τὸν Κλύμενο τὸν σκότωσαν οἱ Θηβαῖοι γιὰ ἀσήμαντη ἀφορμή, στὴ γιορτὴ τοῦ Ὅγχηστίου Ἀπόλλωνα, ἦτοι ἐτραυματίσθη ἀπὸ πέτρα θανασίμως, πού τὴν ἐκσφενδόνισε ὁ ἠνίοχος τοῦ ἄρματος τοῦ Θηβαίου Μενήκου. Ὁ Ἐργίνος συγκέντρωσε στρατὸ καὶ μαζί μὲ τ' ἀδέλφια του κήρυξε τὸν πόλεμο στοὺς Θηβαίους, πού τοὺς νίκησε, καὶ συμφώνησαν νὰ πληρώνουν οἱ Θηβαῖοι ἕναν ἐτήσιο φόρο ἑκατὸ βοῶν ἐπὶ 20 χρόνια, γιὰ τὸν φόνο τοῦ Κλυμένου. Μὰ ὅταν μεγάλωσε ὁ Ἡρακλῆς κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν εὐρίσκετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς Κιθαιρῶνα καταδιώκοντας ἕναν λέοντα καὶ γυρίζοντας στὴ Θήβα συνήνητσε τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἐργίνου πού εἶχαν ἔλθει γιὰ νὰ εἰσπράξουν τὸν φόρο, τοὺς ἐπέτεθη τοὺς ἔκοψε τὴν μύτη καὶ τ' αὐτιά τοὺς ἔδεσε τὰ χέρια στὸ λαιμό καὶ τοὺς εἶπε ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ φόρος, οἱ Θηβαῖοι ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὸν φόρον κ' οἱ Μινυῆς ἐδυστήχησαν πολὺ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πολέμου. Ἐκλείσαν εἰρήνην μὲ τὸν Ἡρακλῆ κ' ἠσύχασαν κατὰ τὸν Πausανίαν.

Κατὰ μίαν ἐκδοχὴν τοὺς Ὅρχομενίους τοὺς ὑποδέχεται μόνος κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον ὁμως τὸν Ἀθηναῖον ἔχει τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς πολλῶν πολεμιστῶν μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ Ἀμφιτρώων.

Ἄναφέρεται μάλιστα χαρακτηριστικῶς ὅτι ἐπειδὴ οἱ δυνάμεις τῶν Μινυῶν ἀποτελοῦντο κυρίως ἀπὸ ἵππικό, ὁ Ἡρακλῆς γιὰ νὰ τοὺς ἀχρηστεύσῃ ἔφραξε μὲ μεγάλες πέτρες,

ξρια καὶ δέρματα τὸ ρεῦμα τοῦ Κηφισσοῦ ἀκριβῶς στὴν ἐκβολὴν του. Ἔτσι ἡ εὐρύχωρος πεδιάς πλημμύρισε κι' ἔγινε ἀδιάβατος γιὰ τὸ ἵππικόν. Ἡ πολεμικὴ αὐτὴ ἐπινόησις γίνεται ἀφορμὴ καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν ἀποχετευτικῶν ἔργων τῆς Κωπαίδος, ὅπου φυσικὰ πρωταγωνιστεῖ ὁ Ἡρακλῆς. Ὁ Ἐργίνος ἔχασε τὴν ζωὴν του, τὸ στράτευμά του διελύθη καὶ οἱ Μινύαι ὑποχρεώθησαν νὰ πληρώνουν στοὺς Θηβαίους ὡς φόρο τὸ διπλάσιον τοῦ ὅτι πλήρωναν οἱ ἴδιοι. Στὴν ἰδίᾳ μάχῃ ἔπεσε καὶ ὁ Ἀμφιτρῶν. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἔστησε στὸν Ὀρχομενὸν μαρμάρينو λέοντα γιὰ τὴν περηφανῆ νίκη του.

Ὁ Ἐργίνος, ὅμως θέλοντας νὰ ξαναπάρῃ τὰ παλιὰ του πλοῦτη καὶ νὰ βρῆ τὴ χαμένη εὐτυχία του, ἀδιαφόρησε γιὰ ὅλα τ' ἄλλα, βρέθηκε γέρος ἀγαμος κι' ἄτεκνος. Ὄταν ἀπέκτησε ἀρκετὰ χρήματα, πῆγε στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ ρώτησε τὰ περὶ τῆς τύχης του καὶ ἐὰν θὰ παντρευτῆ ἡ δὲ Πυθία τοῦ εἶπε :

*«Γιὰ τοῦ Πρῆσβωνιάδου Κλυμήνου, Ἐργίνε
ἀργὰ πολὺ ἤρθες ἐδῶ ἀπογόνους νὰ ζητήσης
Μά, ἔστω βάλε στὸ γέρικο τ' ἀλέτρι σου
καινούργια κορῶνα.»*

Ἔτσι ὁ Ἐργίνος παντρεύτηκε μιὰ νέα γυναίκα, ὅπως τοῦ ἔλεγε ὁ χρησμός κι' ἀπέκτησε δυὸ παιδιά, τὸν Τροφῶνιο καὶ τὸν Ἀγαμήδη οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀρχιτέκτονες καὶ ἔφιαξαν ὠραίους ναοὺς γιὰ τοὺς Θεοὺς, ὅπως τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τῶν Δελφῶν.

Μὲ τὴν βασιλεία τοῦ Ἀθάμαντος συνδέεται καὶ ἡ γέννησι τοῦ Θεοῦ Διονύσου. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιχώρια παράδοσι ὁ Διόνυσος εἶναι τὸ τέκνον τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης. Ἡ Σεμέλη εἶναι ἀδελφὴ τῆς Ἴνουϋς, τῆς συζύγου τοῦ Ἀθάμαντος. Κατὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν μῦθο, καθ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἐνδομητρίου ζωῆς του ὁ Θεῖος γόνος βρίσκεται κλεισμένος στὸ μηρὸ τῆς Σεμέλης. Μετὰ τὴν γέννησί του τὸν παραλαμβάνει ὁ Ἀπόλλων καὶ τὸν μεταφέρει στὸ Ὀρχομενὸ ὅπου καὶ τὸν παραδίδει στὴν Ἰνώ καὶ στὸν σύζυγόν

της Ἀθάμαντα, με τὴν σύστασι νὰ τὸν ἀναθρέψουν ὡσὰν νὰ ἦταν κόρη. Παρ' ὅλον ὅμως τὸ τέχνασμα αὐτό, ἡ ζηλότυπος Ἥρα τοὺς ἀνακαλύπτει καὶ ὀργισμένη τοὺς καταράται νὰ γίνουν φρενοβλαβεῖς. Ὁ Ἀθάμας ὑπὸ τὸ κράτος τῆς παρακρούσεως σκοτώνει τὸ παιδί του, τὸν Λέαρχο, ἐνῶ ἡ Ἰνώ μαζί με τὸν δευτερότοκο γυιό της τὸν Μελικέρτη, πέφτει στὴν θάλασσα ὅπως εἶπαμε. Ἐτσι κατασιγάζεται καὶ ἡ ὄργη τῆς Ἥρας, δίδεται ὅμως καὶ ἡ ἀνταπόδοσις στὴν ἀδικία τῆς Ἰνοῦς γιὰ τὰ παιδιά τῆς Νεφέλης.

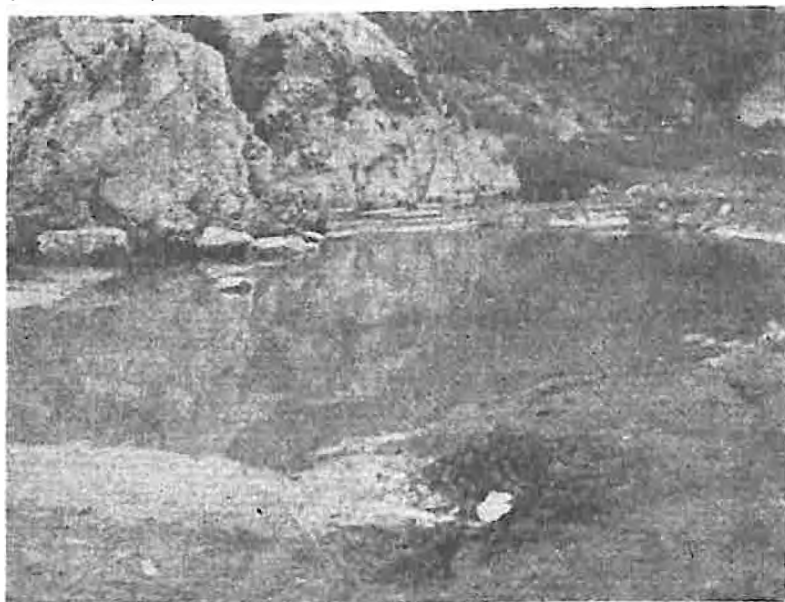
Ὁ Διόνυσος ὅμως εἶναι τὸ θεῖον τέκνον καὶ πρέπει ὅπως δῆποτε νὰ διαφυλαχθῆ. Ὁ Ἑρμῆς τὸν παραλαμβάνει καὶ τὸν μεταφέρει στὴν Νύσσα, καὶ ἐμπιστεύεται τὴν ἀνατροφή του στὶς Νύμφες. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διαμονὴ τοῦ Διονύσου στὸν Ὀρχομενὸ γίνεται καὶ ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐπιτόπιο λατρεία του. Καὶ ἓνας περίλαμπρος ναὸς κτίζεται πρὸς τιμὴν του.

Ὁ Διόνυσος ὅμως ἔχει σχέσι καὶ με τὶς Χάριτες. Οἱ Χάριτες εἶναι τέκνα τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἢ κατὰ μιὰ ἄλλη ἐκδοχὴ τῆς Κορωνίδος. Ὁ Ἡσίοδος θέλει ὡς πατέρα τῶν Χαρίτων τὸν Δία καὶ ὡς μητέρα των τὴν Ὠκεανίδα Εὐρυνόμη. Οἱ συγγραφεῖς ὅμως διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὴν μητέρα των καὶ ἄλλοι θέλουν τὴν Ἥρα, ἄλλη τὴν Εὐνομία, τὴν Ἀρμονία ἢ τὴν Λήθη. Ἀκόμα ὑπάρχουν διαφωνίες καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸ τῶν Χαρίτων. Κατ' ἄλλους εἶναι τρεῖς. Ἄλλοι προσθέτουν καὶ τέταρτη καὶ τέλος ἄλλοι τὶς ἀναβιβάζουν σὲ πέντε. Ἡ ἐπικρατέστερη ὅμως ἐκδοχὴ τὶς θέλει τρεῖς. Καὶ αὐτὲς εἶναι ἡ Ἀγλαΐα, ἡ Εὐφροσύνη καὶ ἡ Θάλεια (ἡ Λάμπουσα, ἡ χαρὰ τῆς καρδιάς καὶ ἐκείνη πού προκαλεῖ τὴν αὐξηση).

Κατὰ τὴν παράδοσι, τὸ ἀρχαιότερο ἱερὸ τῶν Χαρίτων βρισκόταν κοντὰ στὸν ἱερὸ ναὸ τοῦ Διονύσου καὶ στὴν Ἀκιδάλια πηγή, πού ἦταν ἀφιερωμένη στὴν Ἀφροδίτη. Σ' αὐτὸν τὸ ναὸ τῶν Χαρίτων, κάθε χρόνο, οἱ γεωργοὶ θὰ προσφέρουν τὸ δέκατο τῶν εἰσοδημάτων τους.

Ἡ ἴδρυσις του χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸν Ἐτεοκλῆ, τὸν προαναφερθέντα βασιλέα τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ με τὴν ἴδρυσί του συνδέεται μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἱστορία. Μιὰ ἡμέρα

οι κάτοικοι τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶδαν νὰ πέφτουν ἀπ' τὸν οὐρανό, κοντὰ στὶς πηγές τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, τρεῖς πέτρες, πού τὶς ἐλάτρευαν ἐπὶ πολλὰ χρόνια ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ θείου. Γιὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ πέτρες αὐτὲς ἐθεωροῦντο ὡς ἀντιπροσωπευτικὰ σύμβολα τῶν Χαρίτων, τῶν θεοτήτων τῆς φύσεως. Καὶ παντοτεινὰ ἡ λατρευτικὴ διάθεσις τῶν Ὀρχομενίων πρὸς τὶς ἐπιτόπιες θεαινὲς ἦταν πιστὴ καὶ ἀφοσιωτικὴ. Κάθε χρόνο γιορτάζονταν τὰ Χερπίσια. Στὶς ἑορτὲς αὐτὲς κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ἡμέρας γίνονταν ἀγῶνες ποιητικοί, μουσικοὶ καὶ δρόμου, τὶς δὲ νύ-

Πηγαὶ τῶν τριῶν Χαρίτων.

χτες χοροί. Ἡ διάρκεια ἦταν τριήμερη καὶ στὸ τέλος τοῦ ἑορτασμοῦ διενέμοντο στοὺς ἑορταστὰς γλυκύσματα ἀπὸ ἄλευρο καὶ μέλι. Ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης κοσμοῦσαν τὸν ναὸ τῶν Χαρίτων μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πausanias. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἐνευρίσκομε ἴχνη τῆς λατρείας τῶν στὴν Κορώνεια, στὶς Πλαταιὲς καὶ στὶς Θῆβες. Ἀκόμα τὴν ἐπίδρασί τους τὴ συναντᾶμε καὶ στὴν Ἀθήνα, ὅπου σύμφω-

να με μιὰ παράδοσι οἱ Ἀθηναῖοι ἔφηβοι στοὺς ὄρκους τῶν ἐπεκαλοῦντο τὶς Χάριτες. Καὶ τὸ εὐγλωττότερο δείγμα γιὰ τὴν λατρεία τῶν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν κατωτέρω Ἐπίνικον τοῦ Πινδάρου, ποῦ γράφτηκε γιὰ ἓναν Ὀρχομένιο ὀλυμπιονίκη καὶ εἶναι γνωστὸς ὡς: Ἀσωπίχῳ Ὀρχομένιῳ παιδί.

Καφησίων ἐδάτων λαχοῖσα κλπ.

ταῖτε ναίετε καλλίπωλον ἔδραν

ὦ λιπαρᾶς αἰοίδιμος Βασίλεια

*Χάριτες Ἐρχομενοῦ, παλαιογόνων Μινυῶν ἐπίσκοποι
κλῆτ', ἐπεὶ ἐρχομαισὸν γὰρ ἔμμεν τὰ τερπνὰ καὶ τί γλυκὲ
ἄνεται πάντα βροτοῖς.*

Εἰ σοφός, εἰ καλός, εἴ τις ἀγλαὸς ἀνήρ

οὐδὲ γὰρ Θεοὶ σεμνῶν Χαρίτων ἄτερ

κοιρανέοντι χοροὺς οὔτε δαίτας ἄλλα πάντων ταμίας

ἔργων ἐν οὐρανῷ, Χρυσόδοξον θέμεναι πάρα

Ἡέθιον Ἀπόλλωνα θρόνοισ.

ἀέναον σέβοντι πατρὸς Ὀλυμπίων Τιμάν.

Κατὰ τὰ ἱστορούμενα ἀπὸ τὸν Πausανία οἱ Χάριτες στὸ ναὸ τῆς Ἀγορᾶς τῆς Ἡλίδος ἀπεικονίζονται κρατῶντας ἓνα σύμβολο, ἓνα ρόδο, ἓναν κύβο ἢ ἓνα κλαδί μερσίνης. Στὶς ἀρχαῖκές παραστάσεις οἱ Χάριτες φέρουν πάντοτε ποδῆρη χιτῶνα. Γιὰ μιὰ ὀρισμένη ὁμῶς μεταβατικὴ περίοδο ἀπεικονίζονται μὲ διαφανές ἔνδυμα καὶ μὲ μιὰ ἀπλῆ ζώνη. Μόνον κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς οἱ καλλιτέχναι υἰοθετοῦν ὀριστικῶς τὸν τύπον τῶν γυμνῶν γυναικῶν.

Οἱ Χάριτες ἀποτελοῦν τὴν αἰτία νὰ γίνῃ ὁ Ὀρχομενὸς λατρευτικὸ κέντρο. Γιατὶ οἱ Χάριτες εἶναι κατ' ἐξοχὴν Ὀρχομένιες θεότητες καὶ πρῶτος ὁ Βασιλεὺς Ἐτεοκλῆς τοὺς προσφέρει τὴ θυσία ποῦ καθιερώνει καὶ ἐπισημοποιεῖ τὴ λατρεία τους. Οἱ Χάριτες εἶναι ἡ πηγὴ γιὰ κάθε ἀξία, γιὰ κάθε τέρψι. Χαιρετῶντας τες ὁ Πίνδαρος τοὺς λέγει: «Μαζί σας σάν βρίσκεται κανένας τὸ κάθε τί εἶναι τερπνὸ καὶ γλυκὸ, καὶ χάρις σέ σᾶς ὁ ἄνθρωπος γίνεται, σοφός, ἀραιός, ἔνδοξος.

«Σὶν ἔμμεν τάτε τερπνὰ καὶ

*τὰ γλυκὴ ἀνείται πάντα βροτοῖς
εἰ σοφός, εἰ καλός, εἰς τις ἀγλαὸς ἀνήρ».*

(Ὀλυμ. ΙΔ')

Στὸν Ὀρχομενὸ ὑπῆρχε ἐπίσης καὶ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης τῆς Ἀργυννίδος, ἀφιερωμένος στὴ θεὰ ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα, εἰς ἀνάμνησιν ἑνὸς γεγονότος, πού δὲν εἶναι καὶ τόσο τιμητικὸ γιὰ τὸν βασιλέα τῶν Μυκηναίων. Κατὰ τὸν μῦθο ὁ Ἀργυνοσ ἦταν ἕνας ὠραιότατος νέος μὲ ροδόχρωμη γυναικεῖα ἐπίδερμιδα. Μιὰ μέρα πού λουζόταν στὸν Κηφισσοῦ τοῦ Ὀρχομενοῦ τὸν ἀντίκρουσε ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ἕνα σφοδρὸ ἐρωτικὸ αἶσθημα τὸν κυρίευσε. Ὁ νέος ἀντελήφθη τὶς προθέσεις τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ γιὰ νὰ ξεφύγη ἐτράπη σὲ φυγὴ καὶ τελικῶς γιὰ νὰ οὐθῆ ἀπὸ τὴν ἀτίμωσι, μὴ μπορῶντας νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὴν ἀλλόφρονα καταδίωξι τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἔπεσε στὸν Κηφισσοῦ ποταμὸ καὶ ἐπνίγη. Ὁ Ἀγαμέμνων ὀδύμως περισυνέλεξε τὸ πτώμα του, τὸν ἔθαψε μὲ τιμὲς καὶ πρὸς ἀνάμνησιν του ἔκτισε τὸ ναὸ τῆς Ἀργυννίδος Ἀφροδίτης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Διονύσου, τὸ ἱερὸ τῶν Χαρίτων, τὸν ναὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὑπῆρχον οἱ τάφοι τοῦ Μινύα καὶ τοῦ Ἡσιόδου, πού τὰ ὀστά τοῦ Ἡσιόδου μετεφέρθησαν εἰς τὸν Ὀρχομενὸν ἀπὸ τὴν Ναύπακτον, κατόπιν χρησιμοῦ τῆς Πυθίας ὅπου εἶχον ζητήσει οἱ Ὀρχομένιοι, διότι εἶχε πέσει τότε μιὰ λοιμώδης ἀρρώστεια πού πεθαίνανε ἀνθρώποι καὶ ζῶα. Τὰ ὀστᾶ τὰ βρῆκαν σὲ μιὰ σχισμένη μεγάλη πέτρα, ὅπως τοὺς εἶπε ἡ Πυθία καὶ τοὺς ὠδήγησε μιὰ κουρούνα (πτηνὸν κάρνα). Στὸ μνημα τοῦ Ἡσιόδου ἦσαν γραμμένα τὰ ἑξῆς: «Πατρίδα τοῦ Ἡσιόδου εἶναι βέβαια ἡ Ἄσκη μὲ τὰ πολλὰ σπαρτά, μὰ ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατό του τὰ κόκκαλά του τὰ φυλᾶνε οἱ Μινῦες, πού εἶναι φημισμένοι καβαλάρηδες κι ἡ δόξα τοὺς θᾶναι ἀθάνατη στὴν Ἑλλάδα, ἀν οἱ οπουδαῖοι ἀνδρες κρινονται ἀπὸ τὴ σοφία τους».

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Μινύου καὶ τοῦ γιοῦ του Ὀρχομενοῦ εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς κραταιᾶς δόξης του. Τὰ χρόνια αὐτὰ ἡ ἰσχὺς του ἀπλώνεται ὡς τὴν Ἰωλκὸ καὶ τὶς Φερρές τοῦ Βό-

λου, περιλαμβάνει δὲ ὀριστικῶς τὴν Κορώνεια, τὴν Ἀλίαρτο καὶ τὴ Λεβάδεια. Ὁ Ὀρχομενὸς γίνεταί σπουδαία ναυτικὴ δύναμις καὶ οἱ ναύσταθοὶ τοῦ ἀκμάζουν στὴν Ἀυθηδόνα, τὴν Κρίσιδα καὶ τὴν Ἰολκό. Οἱ στόλοι τοῦ πλέουν σ' ὄλα τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου ὡς τὴν Προποντίδα. Ἀκόμη δὲ φτάνουν καὶ στὴ Δυτικὴ Πελοπόννησο, καθὼς προκύπτει ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἀνασκαφές τῆς Πύλου, ὅπου στὶς πινακίδες ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας.

Ὁ Ὀρχομενὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦταν τὸ πλουσιώτερο κράτος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐμπόριό του μὲ τὶς ἄλλες χῶρες γινόταν ἀνεξάντλητη πηγὴ πλούτου. Τὰ καράβια του μεταφέρουν ὅτι πολυτιμώτερο διαθέτει ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἡ πλοῦσια πεδιάδα τῆς Κωπαίδος, πού μὲ ἰδιοφυῆ ἀποχευτικά ἔργα πού ἔχουν ἀποξηράνει οἱ Μινυῖαι, εἶναι ὁ σιτοβολῶν τοῦ ἰσχυροῦ κράτους. Οἱ Θηβαῖοι ἔλεγον πῶς τὰ νερά τοῦ Κηφισσοῦ τ' ἄριξε ὁ Ἡρακλῆς στὴν πεδιάδα τοῦ Ὀρχομενοῦ, διότι μέχρι τότε χύνονταν στὴ θάλασσα περνώντας κάτω ἀπ' τὸ βουνὸ τοῦ χωρίου Κοκκίνου πρὶν νὰ κλείσῃ μὲ δέρματα καὶ λίθους τὸ ἀνοιγμα πού ὑπῆρχε στὸ βουνό. Ὁ Ὅμηρος λέγει πῶς ὑπῆρχε Κωπαῖς λίμνη καὶ πῶς δὲν τὴν ἔφτιασε ὁ Ἡρακλῆς. «Ξαπλωμένος στὴ λίμνη Κηφισιάδα». Τὴν διέξωδον τοῦ Κηφισσοῦ τὴν ἐγνώριζον οἱ Ὀρχομένιοι καὶ ἡ πεδιάδα ἦτο ἔφορος μέχρι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

Γιὰ τὰ πλούτη τοῦ Ὀρχομενοῦ ὁ Ὅμηρος λέγει ὅτι τρεῖς ἦσαν οἱ πολύχρυσαι πόλεις (Ἴλιον, Μυκῆναι καὶ ὁ Ὀρχομενός) τὴν πρώτη μνεῖα τοῦ Ὀρχομενοῦ γιὰ τὰ πλούτη του τὴ βρίσκομε στὴν Ἰλιάδα ὅπου ὁ Ἀχιλλεὺς ἀρνούμενος τὰ δῶρα τοῦ Ἀγαμέμνονος λέγει, δὲν τὰ δέχεται οὔτε καὶ ἐὰν εἶναι ἴσα μὲ τὰ πλούτη τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῶν Αἰγυπτίων Θηβῶν.

*«Ὀὐδ' εἴ μοι δεκάκις τε καὶ εἰκοσάκις τύσα δούη,
ὅσα τε οἱ νῆν ἔστί, καὶ εἰ πόθεν ἀλλὰ γένοιτο
Ὀὐδ' ὅσ' εἰς Ὀρχομενὸν ποτινίσσεται, οὐδ' ὅσα Θίβα·
Αἰγυπτίας, ὅθι πλεῖστα δάμοις ἐν κτήματα κεῖται.*

Ὁ δὲ Παιουσανίας λέγει :

Πρόσοδοι δὲ ἐγίνοντο τῷ Μινύα τηλικαῦται μέγεθος, ὡς ὑπερβαλέσθαι τοὺς πρὸς αὐτὸν πλοῦτω. Θησαυρόν τε ἀνθρώπων ὧν ἴομεν Μινύας πρῶτος εἰς ὑποδοχὴν χρημάτων ὠκοδομήσατο. Ἕλληνες δὲ ἄρα εἰσὶ δεινοὶ τὰ ὑπερόρια ἐν θαύματι τίθεσθαι μείζονι ἢ τὰ οἰκεῖα, ὁπότε γε ἀνδράσιν ἐπιφάνεση εἰς συγγραφὴν πυραμίδας μὲν τὰς παρὰ Αἰγυπτίους ἐπῆλθεν ἐξηγήσασθαι πρὸς τὸ ἀκριβέστατον, θησαυρόν δὲ τὸν Μινύου καὶ τὰ τείχη τὰ ἐν Τίρυνθι οὐδὲ ἐπὶ βραχὺ ἤγαγον μνήμης, οὐδὲν ὄντα ἐλάττωνος θαύματος. (ΙΧ 36)

Εἰς τὸ ΙΧ 38 τοῦ ἰδίου γράφει :

«Θησαυρὸς δὲ ὁ Μινύου, θαῦμα ὄν τῶν ἐν Ἑλλάδι αὐτῇ καὶ τῶν ἐτέρωθι οὐδενὸς ὕστερον, πεποιήται τρόπον τοιούδε λίθου μὲν εἴργασται σχῆμα δὲ περιφερὲς ἐστὶν αὐτῷ, κορυφή δὲ οὐκ' ἐς ἄγαν ὀξύ ἀνηγμένη τὸν δὲ ἀνωτάτῳ τῶν λίθων φαιὸν ἀρμονίαν παντὶ εἶναι τῷ οἰκοδομήματι.

Καὶ ἀπὸ αὐτοῦ καταφαίνεται ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πausανία 40 π.Χ. τὸ θησαυροφυλάκιο ἦτο ἄθικτον καὶ θαῦμα τέχνης.

Ἡθῆ καὶ ἔθιμα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀρχομενοῦ

Τὴν ἐποχὴν τῶν Βασιλέων Μινύου, Ὀρχομενοῦ καὶ Ἐργίνου ὅπως καὶ στὴν ἐποχὴν τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ὁ Ὀρχομενὸς εἶχε τὴν ἐξῆς κοινωνικὴ διαίρεσι τῶν τάξεων :

1) Τάξις τῶν εὐγενῶν : Προϊστάμενος τῆς τάξεως αὐτῆς ἦταν ὁ βασιλεὺς. Σ' αὐτὴν ἀνήκον οἱ ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας προερχόμενοι οἱ ἥρωες ποὺ εἶχαν διακριθῆ γιὰ τοὺς ἀθλους τῶν καὶ τὶς εὐεργεσίαις τῶν, οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, οἱ μεγαλοκτηματίαι καὶ ὅσοι διατηροῦσαν ἵπποφορβία. Γιὰ τὸν Ὀρχομενὸ ἐτρεφαν πολλοὺς καὶ ὠραίους ἵππους, γιὰ τὶς ἀρματοδρομίας καὶ ἵπποδρομίας. Ὁ Ὀρχομένιος ποιητῆς Χερσίας «Πλύξιππον» ὠνόμαζε τὸν Ὀρχομενὸν καὶ ὁ Πίνδαρος «Κολίπωλον».

2) Τάξις τῶν Θητῶν : Αὐτοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι πολῖται,

ἀποτελοῦσαν τὸ δῆμο, δὲν εἶχον προσωπικὴ κτηματικὴ περιουσία καὶ εἰργάζοντο μὲ ἡμερομίσθιο ὡς ἀγρότες, κτηνοτρόφοι, ναῦτες, ἀλιεῖς. Ἡ ἀντιμισθία τὰς πάντοτε ἦταν ἱκανοποιητικὴ. Ἐκέρδιζαν τόσα, ὅσα τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ ζοῦν ἀνετα καὶ ἀποτελοῦσαν τὴν μεσαία τάξι.

3) **Τάξι τῶν δούλων**: Οἱ ἀνήκοντες στὴν τάξι αὐτὴ ἦσαν οἱ ἀπόγονοι δούλων ἢ οἱ αἰχμάλωτοι ἀπὸ τῆς γύρω κατακτηθεῖσες πόλεις καὶ χωρία, οἱ δούλοι ἠργάζοντο στὰ κτήματα τῶν Ὀρχομενίων, στὶς κτηνοτροφικὲς ἐπιχειρήσεις, τὴν ἀλιεῖα. Καθὼς λέγεται χάρις στὸ μόχθο τους χτίστηκε ἡ Ἀκρόπολις τοῦ Ὀρχομενοῦ, καὶ αὐτοὶ ἐπίσης φαίνεται ὅτι κατεσκεύασαν τὰ ἀποχετευτικὰ ἔργα τῆς Κωπαίδος.

Παιδεῖα. Φυσικὰ ἀναφορικῶς μὲ τὴν παιδεῖα δὲν ἀναφέρεται τίποτε καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε, ἀν καὶ οἱ Ὀρχομενιοὶ εἶχαν ἀναγάγει τὴν ποιητικὴν εἰς ὑψιστον βαθμόν. Καὶ αὐτὴ ἡ ποιητικὴ ἐπίδοσις ἦταν ἔργο τῶν ἱερέων καὶ τῶν μάντεων.

Ἡ τέχνη. Τὴν ἐγνώριζον καλά. Ἀπόδειξις τὰ τείχη ἡ Ἀκρόπολις καὶ πρὸ παντὸς τὸ Θησαυροφυλάκιον τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ἐπίσης ἡ ἀγγειοπλαστικὴ εἶχε ἐξελιχθῆσημαντικά, ὅπως συμπεραίνομε ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα, χρονολογούμενα ἤδη ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς. Ἰδιαιτέρως ἀνεπτυγμένη ἦταν ἡ ναυπηγικὴ. Ἡ περίφημος Ἀργὼ εἶχε ναυπηγηθῆ στὴν Ἰωλκὸ, πού ἦταν ναυτικὴ βᾶσις τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ἡ συμμετοχὴ ἐπίσης τῶν Ὀρχομενίων μὲ τριάντα πλοῖα στὸν Τρωικὸν πόλεμο, μὲ ἀρχηγούς τοὺς Ἀσκάλαφο καὶ Ἰάλμενο, μαρτυρεῖ τὴν ναυτικὴ ἀνθησι τῆς πόλεως των.

Τὰ ἐπαγγέλματα κυρίως πού ἀπασχολοῦν τοὺς Ὀρχομενίους στοὺς προϊστορικοὺς καὶ ἠρωϊκοὺς χρόνους ἦσαν κατὰ κύριον λόγον ἡ γεωργία, πού εἶναι καὶ ὁ σπουδαιότερος κλάδος τῆς οἰκονομίας των, ἐξ αἰτίας τῆς εὐφορῆς Κωπαίδος μὲ τῆς μεγάλες καλλιέργειες σταριοῦ, κριθαριοῦ καὶ μὲ μικρότερη ἀναλογία τῆς ἀμπέλου.

Μὲ τὴν γεωργία συνδέεται στενὰ καὶ ἡ κτηνοτροφία καὶ ἰδιαιτέρα ἡ ἵπποπαραγωγή. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ Ὀρχομενίους ποιητῆς ἀποκαλοῦσε καθὼς ἀναφέρουμε Πλήξιππον τὴν χώ-

ραν τῶν Μινυῶν, ὁ δὲ Πίνδαρος Καλλιπῶλον. Διέτρεφε ἐπίσης πολλά πρόβατα καὶ βώδια, ἐξάγοντάς τα μάλιστα καὶ σ' ἄλλες χῶρες. Ἐκεῖ ὁμως κυρίως πού ἀναδεικνύονται οἱ Ὀρχομένιοι εἶναι ἡ ναυτιλία. Τὰ καράβια τους ταξιδεύουν μεταφέροντας ἐμπορεύματα σ' ὅλα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ὡς τὸν Πόντο. Καὶ γύριζαν πάντοτε γεμάτα μὲ πολύτιμα ξένα εἶδη καὶ φορτωμένα μὲ χρυσάφι. Στὸν Ὀρχομενὸ ἀνθεὶ ἐπίσης καὶ ἡ ἀλιεῖα καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ψάρια εἶναι ξακουστοὶ στὴν ἀρχαιότητα οἱ ἐγχέλεις τῆς Κωπαίδος.

Ἥθη καὶ ἔθιμα: Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ ναυτιλιακὸς πλοῦτος των, ὁ συγχρωτισμὸς καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς γύρω λαοὺς, δημιουργεῖ τὴν πολιτιστικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ὀρχομενίων ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἄλλες πόλεις. Καὶ αὐτὴ ἡ πολιτιστικὴ ὑπεροχὴ ἀντικατοπτρίζεται στὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμά τους. Ἐτσι π.χ. ὁ γάμος περιβάλλεται τῇ μορφῇ τῆς μονογαμίας καὶ ἡ πίστις τῶν δύο συζύγων εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς οἰκογενείας. Νὰ γιατί ἡ ἀπιστία τῆς Ἑλένης προκαλεῖ τὴν ἐξέγερση τῶν Ὀρχομενίων καὶ τὴν ἀπόφασί τους νὰ συμμετάσχουν στὴν τρωϊκὴ ἐκστρατεία.

Τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο ἀντανεκλάττει καὶ στὰ αἰσθήματα ἀγάπης, σεβασμοῦ καὶ τιμῆς πρὸς τοὺς γονεῖς, καθὼς καὶ τὸ αἶσθημα ἀξιοπρεπείας, πού ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ Ὀρχομενίου πολίτη.

Οἱ ἄνδρες ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ἐπαγγέλματα καὶ αἱ γυναῖκες μὲ τὰ τοῦ οἴκου. Οἱ γυναῖκες ἐξήρχοντο μόνον κατὰ τὶς θρησκευτικὰς ἐορτὰς, φέροντας κάλυμμα τοῦ προσώπου κατὰ τὴν προϊστορικὴν περίοδο. Κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς ὁμως χρόνους ἦσαν μακρὺκομες, εἶχαν ἀποβάλλει τὸ κάλυμμα καὶ τὰ μαλλιά τους ἐπεφταν σὲ ὠραίους πλοκάμους. Τὸ ἔνδυμά τους ἦτο ἀπλό καὶ στενὸ περικόρμιον, μὲ πλουσίαν ἐσθῆτα, ὡς ἡ σημερινὴ φούστα, ἐπίσης φοροῦσαν καὶ ἐπενδύτην. Τὸ κεφάλι τους τὸ στόλιζαν μὲ καρφίδες, ταινίες καὶ διαδήματα. Φοροῦσαν ἐπίσης δακτυλίους καὶ ψέλλια καὶ ὄρμους περὶ τὸν βραχίονα, ὅπως καὶ περιδέραια καὶ ὄρμους στὸν λαιμόν.

Οἱ ἄνδρες φοροῦσαν χιτῶνα ἀπὸ λινὸ μαλλί ὡς τὸ μηρὸ καὶ ἐπανοφῶρι πού στηριζόταν στοὺς ὤμους μὲ κόψαν. Αὐτὸ

τὸ ὠνόμαζαν χλαίνη καὶ γιὰ ὑποδήματα εἶχον τὰ πέδιλα. Ἄπὸ τοὺς ἄνδρες ἄλλοι ἔτρεφαν κόμην καὶ πώγωνα, ἄλλοι δὲ τὴν ἔκειρον ἢ ἐξυρίζοντο.

Οἱ ἄνδρες εἶχαν καὶ αὐτοὶ δακτυλίους καὶ βραχιόνια ὡς καὶ περιδέραια. Μία ἐπίσκεψις τῶν Ἀρχαιολογικῶν Μουσείων Χαιρωνείας καὶ Ἀθηνῶν, ὅπου εἶναι ἐκτεθειμένα τὰ εὐρήματα τοῦ Ὀρχομενοῦ, εἶναι ἄρκετὰ κατατοπιστικὴ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀμφίεσι καὶ τὴν διακόσμησι τῶν ἀρχαίων Ὀρχομενίων.

Ὁ ὄπλισμός διηρεῖτο σὲ δύο κατηγορίας στὸν ἐπιθετικόν. (Τόξον, δόρυ, ξίφος καὶ σφενδόνη) καὶ στὸν ἀμυντικόν (ἀσπίδα, κράνος, θώρακας καὶ κνημίδες).

Θρησκεία. Οἱ Ὀρχομενιοὶ ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἐλάτρευαν τοὺς δώδεκα Θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐπάνω ἀπ' ὅλους τὸν Δία, πού εἶχε πολλὰ ὀνόματα καὶ ἀνάλογα τοῦ εἶδους τῆς προστάσιος πού παρείχε.

Στὸν Ὀρχομενὸ ἀρχικῶς λατρευόταν ὡς συμφιλιωτῆς ὁμολίθιος, καὶ μεγαλοπρεπῶς γιορτάζονταν τὰ ὁμολίθια μὲ μουσικοὺς ἀγῶνες, ὅπου συνέρρεαν ἀγωνισταὶ καὶ πανηγυρισταὶ ἀπὸ ὅλη τὴ Βοιωτία.

Ἐπίσης ἐλάτρευαν τὸν Ποσειδῶνα, ὡς πατέρα τοῦ Μινύου, καθὼς καὶ τὸν Διόνυσον, τὸν Ἀσκληπιεῖον. Τὴν μεγαλύτερα ὅμως λατρεία ἐπέδιδαν οἱ Ὀρχομενιοὶ στὴν Χάριτες, γιατί, κατὰ τὴν ἀντίληψι τῶν τότε ἀνθρώπων, οἱ Χάριτες ἀσκοῦσαν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων.

Τὴν προϊστορία τοῦ Ὀρχομενοῦ τὴν γνωρίζομε ἀπὸ τίς μυθικὲς παραδόσεις, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ λογογράφους, ἀπὸ τὰ μνημεῖα πού σώζονται ὡς σήμερα καὶ τὰ λείψανα ναῶν, ὅπως τοῦ ναοῦ τοῦ Διονύσου, τῶν Χαρίτων, καὶ ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τοῦ Μινύου. Ὅλες ὅμως οἱ μυθικὲς αὐτὲς παραδόσεις ἔπαυσαν πλέον νὰ ἀνήκουν στὴ σφαῖρα τῆς μυθολογίας καὶ ἀποτελοῦν σήμερον ἱστορικὴν ἀλήθειαν μετὰ τίς ἀνασκαφὲς καὶ μελέτες τῶν ἀρχαιολόγων Γερμανῶν, Γάλλων καὶ Ἑλλήνων, ἰδίᾳ τοῦ Ἑρῖκου Σλήμαν, πού ἀπέδειξε, ὅτι ὅσα ἔγραψε ὁ Ὅμηρος εἶναι πραγματικότητες. Καὶ πρῶ-

τος αὐτὸς ἔφερε εἰς φῶς τὸν πολιτισμὸν τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ ἀργότερον ὁ Βουῖλλε, στὰ 1903—1906.

Στὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴ (1.300 π.Χ.) ἀνάγεται ἡ κτίσις ἀπὸ τοὺς Μινύειους Ὀρχομενίους τοῦ ἀριστουργηματικοῦ ὁμωνύμου θησαυροῦ. Τὸ κτίσμα αὐτὸ κατ' ἄλλους ἀρχαιολόγους ἐχρησίμευε ὡς θησαυροφυλάκιον τῶν πλουσίων Μινύων Ὀρχομενίων, κατ' ἄλλους ὡς νεκροταφεῖον ἐνδόξων ἀνδρῶν γιατί τὸ σχῆμα καὶ οἱ μαρμάρινες πλάκες παύ βρέθηκαν τοῦτο μαρτυροῦν περισσότερο. Δυστυχῶς κανένας δὲν περιέγραψε τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Μινύα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πausanias. Ἦτο θαυμαστός τόσον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅσον καὶ ἐκτὸς αὐτῆς καὶ εἶχε κτισθῆ ἐκ μαρμάρου τῆς Λεβαδείας καὶ σχήματος θολωτοῦ.

Τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Μινύου εἶναι μεγάλης τέχνης, τόσον ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως, ὅσο καὶ ἐκ τῶν ἀναγλύφων τῆς ὀροφῆς τοῦ θαλάμου καὶ ἀπὸ τὸ σύνολον τοῦ θάνασίου σχεδίου του.

Τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Μινύα βρίσκεται ἀπέναντι στοῦ σημερινοῦ ἱεροῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Παναγίας) καὶ οἱ ἀνασκαφῆς τοῦ ἐρασιτέχνου Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Ἐρρίκου Σλήμαν 1881—82 καὶ ἀργότερον τὸ 1903—1906 τοῦ Βουῖλλε, ἔφεραν εἰς φῶς τὸν θησαυρόν, πολλὰ πῆλινα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα (καρφίδες, ξυράφια κλπ.) ποὺ ἀνευρέθησαν στὸ χῶρον τοῦ θησαυροῦ ὡς καὶ σὲ ἄλλα ἀνασκαφέντα μέρη τοῦ Ὀρχομενοῦ.

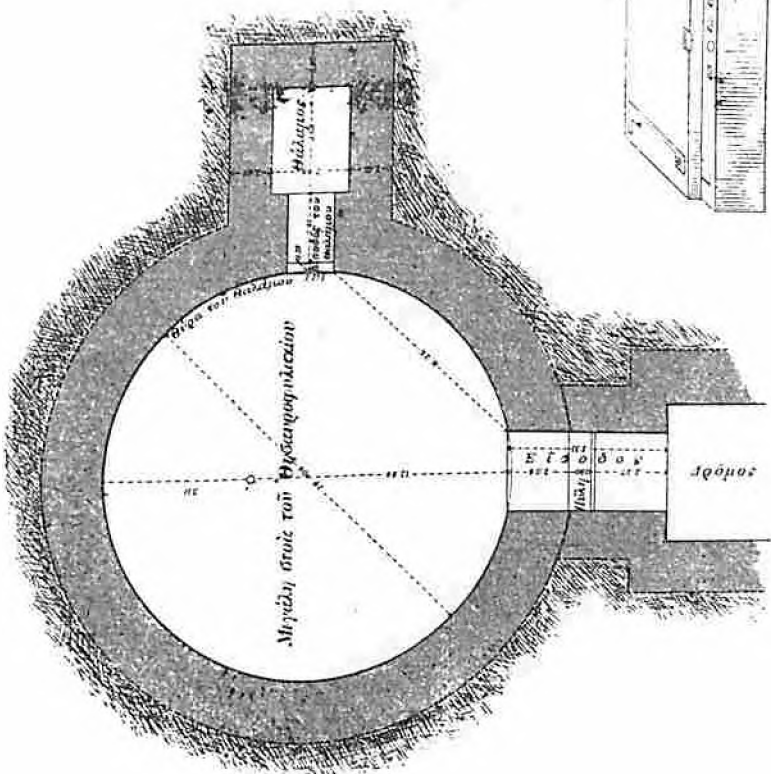
Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἔτη οἱ ἀρχαιολόγοι διεχώρισαν τὸν Ὀρχομενὸν σὲ τεσσαρες περιόδους.

1) Τὴν Νεολιθικὴν ἐποχὴν, ὅπου τὰ οἰκοδομήματα ἦσαν κυκλωτερά καὶ τὰ ἀγγεῖα χειροποίητα καὶ ποικίλων εἰδῶν.

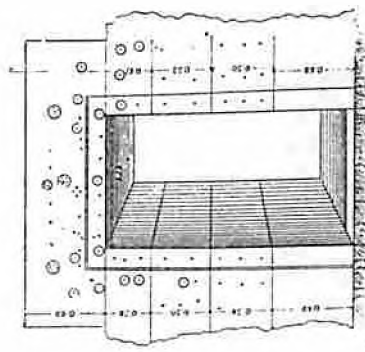
2) Τὴν Πρωτελλαδικὴν ἐποχὴν, ὅπου τὰ οἰκοδομήματα ἦσαν τετράγωνα καὶ τὰ ἀγγεῖα ἀχρωμάτιστα, τροχήλατα καὶ καλῶς ἐστλβωμένα. Καὶ

4) Ἡ ἐποχὴ ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν Μυκηναϊκὴν καὶ σ' αὐτὴν ἀνήκει καὶ ὁ ἀνευρεθεὶς θησαυρὸς τοῦ Μινύου.

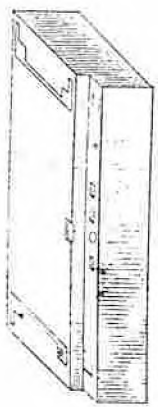
Τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ Χαι-

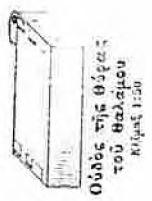
Στάδιον του Αφαιαίου ναείου
 κλίμακας 1:200

Φόρα του θανάμιου
 κλίμακας 1:50

Ουδός της πύλης
 κλίμακας 1:50

Ουδός της θύρας
 του θανάμιου
 κλίμακας 1:50

ρωνείας διατηρούν πολλά αρχαιολογικά ευρήματα του Ὁρχομενοῦ, ἤτοι πολλές καὶ μεγάλες χειροποίητες ἢ τροχηλάτες μονόχρωμες προϊστορικές χύτρες ὅμοιες μὲ ἐκεῖνες τῶν Μυκηθῶν, ἀγγεῖα διαφόρων ἐποχῶν καὶ συγκεκριμένως τὸ Μουσεῖον Ἀθηνῶν κατέχει καὶ ἐπιδεικνύει σήμερον τὰ ἑξῆς :

1) Ἀγγεῖα καὶ εἰδῶλια ἐκ τοῦ ὑστεροελλαδικοῦ στρώματος τοῦ 1600 π.Χ. καὶ μετέπειτα.

2) Μινυακὰ καὶ ἀμαυρόχρωμα ἀγγεῖα ἐκ τοῦ μεσοελλαδικοῦ στρώματος 1900 — 1600 π.Χ.

3) Ἀγγεῖα *infrinis* (πρωτογάνωμα) ἐκ τοῦ πρωτοελλαδικοῦ στρώματος ὅπου ἀνήκουν τὰ ἀψιδωτὰ οἰκήματα καὶ οἱ βόθροι (2600 — 1900 π.Χ.).

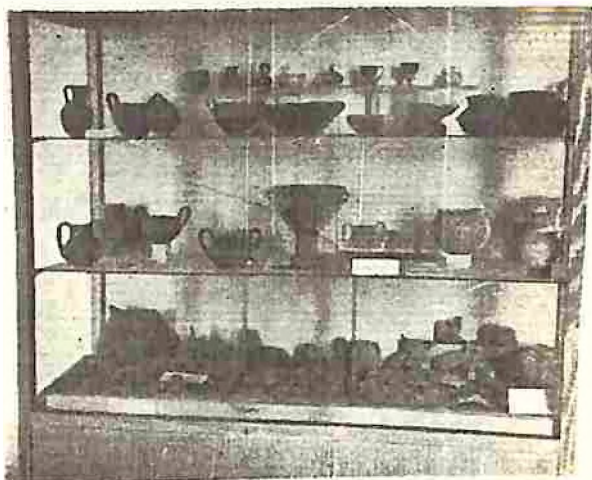
Ἐπίσης στὴν περιφέρεια Ὁρχομενοῦ εὑρέθη ἄγαλμα Κούρου ἀναθηματικοῦ, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔργον Βοιωτοῦ ἢ Ὁρχομενίου γλύπτου κατὰ τὸν βον αἰῶνα π. Χ. Ἐτέρα κεφαλὴ κόρης ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, τέλη τοῦ βον αἰῶνος π.Χ. καὶ κοῦρος στὴν περιοχὴ τοῦ Μινυεῖου θησαυροῦ καὶ αὐτὸς τοῦ βον αἰῶνος. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶναι Ὁρχομενίου γλύπτου ἀφιερῶμα εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὡς ἐπίσης μία ἐπιτύμβια στήλη, ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀλξήνορος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Στὸ θησαυρὸ ὁ Σλήμαν βρῆκε ἐπίσης ἓνα πορφύριο κογχύλιο, ἀστραγάλους, δόντια ἀγριοχοίρων, δίσκους, τροχήλατα, ἀγγεῖα ὁμοῖα μὲ ἐκεῖνα ποῦ βρέθηκαν στοὺς βασιλικοὺς τάφους τῶν Μυκηθῶν. Αὐτὸ παρεκίνησε πολλοὺς ἀρχαιολόγους νὰ ὑποστηρίξουν τὴ γνώμη, ὅτι τὸ θησαυροφυλάκιο ἐχρησίμευε ὡς τάφος ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνευρεθέντας πελεκητοὺς λίθους ποῦ ἀνήκουν σὲ ναόν.

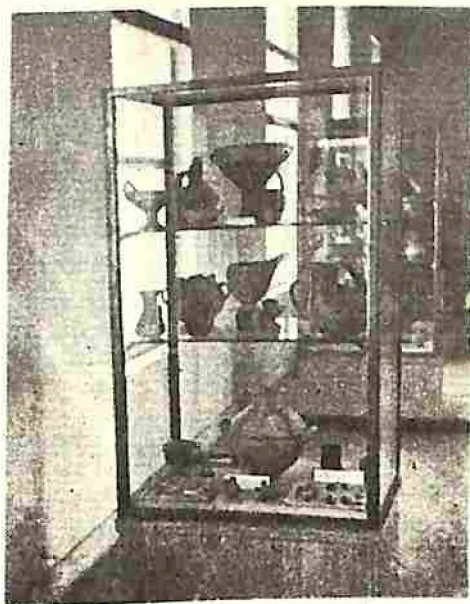
Μέσα στὸ θησαυροφυλάκιο βρέθηκε καμμένη γῆ καὶ καμμένα χάλκινα εἶδη, ποῦ ἴσως νὰ προήρχοντο ἀπὸ πῦρ θυσιῶν ἢ ἀπὸ τὸν ἐμπρησμό τοῦ Ἀλάριχου στὰ 396 π.Χ. Βρέθηκαν ἐπίσης καὶ ἀντικείμενα τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (ὑάλινο σῶμα, ἀγγεῖα μὲ κομβία, κέραμος καὶ ἄλλα).

Ἐπίσης κατὰ τὶς ἀνασκαφές τοῦ Ὁρχομενοῦ εὑρέθησαν θεμέλια ναοῦ μεταξὺ 8ου — 9ου αἰῶνος π.Χ. ἐρείπια ἐλληνικῆς

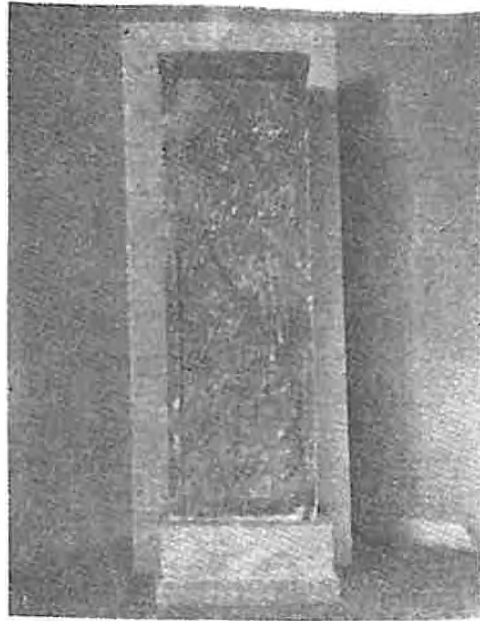
πόλεως τοῦ 7ου—6ου π.Χ. καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅστις ἔχει διάμετρον $20 \times 11,5$ μ. Ἐξῶθεν δὲ τοῦ περιτειχισμένου

Εἰδώλεια ἀνευρεθέντα εἰς Ὀρχομενόν.

Εἰδώλεια εἰς Ὀρχομενόν.

Ἐπιτάμβιος στήλη τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

Ὁρχομενοῦ λέγουν ὅτι ἦσαν καὶ ἄλλα μνημεῖα, ὡς ὁ τάφος τοῦ Ἡσιόδου, ὁ ναὸς τοῦ Βάκχου, πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ Μέλαντος, ὁ ναὸς τοῦ Ἡρακλέους. Στὸν χώρῳ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, εὐρέθησαν ἕξ Βυζαντινοὶ τάφοι ὡς καὶ Ρωμαῖκοί.

Σὲ τεμάχια μαρμαρίνων λίθων πλησίον τῆς τοποθεσίας τοῦ ναοῦ τῶν Χαρίτων εὐρέθησαν ἐπιγραφαί :

ΠΟΜΟΔΩΡΟΣ ΝΙΚΩΝΟΣ ΤΑ ΠΡΟΘΗΡΑΚΑ ΚΗΤΩΣ
(Ξ) ΘΑΝΟΔΩΡΑ
ΤΕΛΕΣΑΡΧΟΣ

Στὸν περίβολο τῆς ἱερᾶς Μονῆς τῆς Θεοτόκου εὐρέθησαν μαρμάρινες μὲ αὐτὲς τὶς ἐπιγραφές :

ΝΕΝΙΚΟΤΕΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΧΑΡΙΤΗΣΙΟΙΣ
ΣΑΛΠΙΣΤΗΣ
(ΘΕ) ΟΦΡΑΣΤΟΣ ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
ΚΗΡΥΞ

ΝΙΚΟΤΕΛΗΣ ΚΑΠΩΝΟΣ ΘΕΣΠΙΕΥΣ
ΡΑΨΩΔΟΣ
ΜΕΝΤΩΡΑ ΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΩΤΗΣ
ΠΟΙΗΤΗΣ
ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΕΩΝΙΔΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ
ΑΥΛΗΤΗΣ
ΕΡΓΕΑΣ ΕΡΓΕΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ
ΑΥΛΩΔΟΣ
ΑΡΙΣΤΩΠΑΡΙΣΤΩΝΟΣ ΘΗΒΑΙΟΣ
ΚΙΘΑΡΙΣΤΗΣ

Κούρας 'Ορχομενοῦ τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος.

ΦΑΝΤΑΣΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΦΑΝΙΛΛΙΟ
ΛΕΥΣΑΠΟΚΥΜΗΣ
ΚΙΘΑΡΩΔΟΣ
ΚΑΛΩΝΥΘΩΝΟΣ ΟΠΟΥΝΤΙΟΣ
ΤΡΑΓΩΙΔΟΣ
ΝΙΚΟΤΕΛΗΣ ΚΑΠΩΝΟΣ ΘΕΣΠΙΕΥΣ
ΚΩΜΩΙΔΟΣ

Κοῦρος Ὁρχομένου τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος.

ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΤΑΤΟΥ ΘΗΒΑΙΟΣ
(ΠΟΙΗΤΗΣ)
ΟΙ ΔΕΕΝΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΕΜΗΤΟΝΑΓΩΝΑ
(ΤΩΝ) ΟΜΟΛΩΙΩΝ
ΑΝΔΡΑΣ ΑΥΛΗΤΑΣ
ΕΡΓΕΑΣ ΕΡΓΕΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ
ΠΑΙΔΑΣ ΠΥΘΩΝ (ΟΣ)
ΑΡΔΡΑΣ (ΗΓΕΜΟΝΑΣ)
ΚΑΛΛΩΝ ΠΥΘΩΝΟΣ ΟΠΟΥΝΤΙΟΣ
ΤΡΑΓΩΙΔΟΣ
ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ ΒΟΙΩΤΗΣ
ΚΩΜΩΙΔΟΣ
ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΤΑΤΟΥ ΘΗΒΑΙΟΣ
ΤΑ ΕΠΙΝΙΚΙΑ
ΕΡΓΕΑΣ ΕΡΓΕΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ

Ὁ τάφος τοῦ θρυλικοῦ βασιλέως τῶν Μινυῶν, ὡς εἶπο-

μεν, είναι μυκηναϊκός θολωτός κυψελοειδής. Ο τριγωνικός νεκρικός θάλαμος είναι λαξευμένος στο βράχο. Οι πλευρές και η όροφή του είναι επενδεδυμένες με πρασινοπές πλάκες σχιστολίθου, κοσμημένες με ανάγλυφες εξαιρετικής τέχνης.

Ο θησαυρός του Μινύα υπέστη πολλές λεηλασίες. Το πρώτον στα 314 π.Χ. από τους Θηβαίους, που κατέλαβον και κατέστρεψαν τον Όρχομενόν. Κατόπιν στα 87 π.Χ. από τον Σύλλα, ο οποίος έκλεψε από τους Όρχομενίους Μινύες το χάλκινο άγαλμα του Διονύσου, έργο του Μύρωνα και το αφιέρωσε εις τας Μούσας του Έλικώνος.

Η συμπεριφορά του Σύλλα έναντι των Όρχομενίων, Θηβαίων και Άλαλκωμένων δεν ήτο καθόλου καλή. Στην τελευταία μάλιστα πόλιν σύλησε το άγαλμα της Άθηνᾶς και γενικά έκαμε πολλά έγκλήματα εις τας ελληνικὰς πόλεις και τους θεούς των Έλλήνων, όπου οι θεοί τον τιμώρησαν με το να πάθη ψώρα και να πεθάνη από την άρρώστεια αυτή.

Και οι δυο αυτοί έχθροι του Όρχομενοῦ προκάλεσαν τις μεγαλύτερες καταστροφές, οι μὲν πρώτοι λόγω άντιζηλίας, γιατί ήταν κράτος ίσχυρό και πλούσιο και είχε ταπεινώσει τους Θηβαίους, ο δὲ δεύτερος γιατί στάθηκε μεγάλο εμπόδιο ο Όρχομενός στις κατακτητικές επιδιώξεις του, ως χώρα οργανωμένη και καλῶς περιφρουρούμενη. Στα 396 π.Χ. ήλθε και τον έλεηλάτησε ο αίμαβόρος Άλάριχος. Το 1803 ο γνωστός αρχαιοκάπηλος Έγγλέζος Έλγιν έλεηλάτησε και αυτός.

Κατά το 1852, ο τότε Δήμαρχος Όρχομενοῦ Ίωάννης Ζυγουρδάκης, άγνοώντας την αρχαιολογικήν αξία του θησαυροῦ του Μινύα, αφήρεσε μάρμαρα και λίθους για την κατασκευή του ναοῦ του Εύαγγελιστοῦ Λουκά (Πετρομαγούλας). Αυτά γενικά για το θησαυρό του Μινύα.

Και τώρα θα συνεχίσουμε την έξιςτόρησιν των γεγονότων που συνδέονται με τον Βοιωτικό Όρχομενό.

Μετά λοιπόν από τον βασιλέα Όρχομενό, βασιλεύς έγινε ο Κλύμενος, που έβασίλευσεν από 1255 - 1250 π.Χ. Μετά τον θάνατο του Κλυμένου, ανέλαβε την βασιλεία ο Έργινος, εν συνεχεία ο Τροφώνιος και τελευταίος ο Άσκάλαφος. Ώς

πρός τὸν Ἰάλμενο, αὐτὸς μᾶλλον ἦταν βασιλεὺς τῆς Ἀσκληδῶνος, ἄλλης πόλεως, πλησίον τοῦ Ὀρχομενοῦ (1 χιλιόμετρον) καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν Μέλανα. Ὁ Ὅμηρος στὴν Ἰλιάδα Β' 493 - 516 ἀναφέρει τὰ ἑξῆς περὶ τῶν δύο τελευταίων βασιλέων. «Οἱ δ' Ἀσκληδόνα ναῖον ἰδ' Ὀρχομενὸν Μινύειον τῶν ἦρχ' Ἀσκάλαφος καὶ Ἰάλμενος υἱὲς Ἄρκος οὓς τεκε Ἀστυόχη... Τοῖς δὲ τριήκοντα νῆες ἔστιχόωντο». Κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ νέους συγγραφεῖς (Παυσανία, Πλούταρχο, Πίνδαρο, Λάμπρον) ἐβασίλευσαν τοῦ Ὀρχομενοῦ οἱ κάτωθι καὶ κατὰ τὶς κατωτέρω περίπτου χρονολογίες.

1) Ἄνδρeύς	1400 - 1350
2) Ἐτεοκλῆς	1350 - 1320
3) Φλεγύας	1320 - 1310
4) Χρύσης	1310 - 1300
5) Μινύας	1300 - 1275
6) Ὀρχομενός	1275 - 1225
7) Κλύμενος	1255 - 1250
8) Ἐργίνος	1250 - 1225
9) Τροφώνιος	1225 - 1214
	(Ἄγαμίδης)
10 Ἀσκάλαφος	1214 - 1194
	(Ἰάλμενος)

Κατὰ τὴν ἀργονατικὴ ἐκστρατεία ὁ Ὀρχομενός ἐπαιξε πρωτεύοντα ρόλο μὲ τὸν Ἀθάμαντα, τὸ βασιλεῖα τοῦ Ὀρχομενοῦ. (Πολλοὶ ἱστορικοὶ θεωροῦν τὴν ἀργονατικὴ ἐκστρατεία ὡς ναυτικὴ ἐπιχείρησι τῶν τότε δαιμονίων Μινυείων Ὀρχομενείων).

Στὸν πόλεμο τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις, ποὺ προεκλήθη ἀπὸ τὶς ἔριδες τῶν δύο δίδυμων γυιῶν τοῦ Οἰδίποδος, τὸν Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνίκη γιὰ τὴν βασιλικὴ ἐξουσία, ὁ Ὀρχομενός βοήθησε τοὺς Καδμείους (Θηβαίους) καὶ ἐπολέμησαν παρὰ τὸν Ἰσμήνιο Λόφο μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἠττηθοῦν ἅπαντες, οἱ ἑπτὰ ἦρωες, πλην τοῦ Ἄδραστου. Ἀπόδειξις τρανὴ ὅτι ὁ Ὀρχομενός ἦταν κραταῖος ἀπὸ ἀπόψεως ἰσχύος καὶ πολιτισμοῦ.

Στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, 1194 - 1184 π. Χ. ὅπου ἔλαβον μέ-

ρος ὅλοι οἱ Ἕλληνες, γιὰ νὰ ξαναπάρουν τὴν ὠραία Ἑλένη σύζυγο τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Μενελάου ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πάριδος, τοῦ γυιοῦ τοῦ Πριάμου, τοῦ Βασιλέως τῆς Τροίας, ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες στὸν δεκαετῆ ἐκεῖνο πόλεμο, ἔλαβε μέρος, ὅπως προαναφέραμε, καὶ ὁ Ὀρχομενός, μὲ ἀρχηγούς τὸν Ἀσκάλαφο καὶ τὸν ἀδελφὸ του Ἰάλμενο, μὲ δύναμι 30 πλοίων. Κι οἱ δύο Ὀρχομένιοι ἦρωες ἔπεσαν ἥρωικῶς μαχόμενοι, τοῦ Ἀσκαλάφου φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Διηφόβου.

*Οἱ δ' Ἀσκληθόνα ναῖον ἰδ' Ὀρχομενόν Μινύειον
τῶν ἦρχ' Ἀσκάλαφος καὶ Ἰάλμενος υἱες Ἄρκος
οὓς τέκε Ἀστυόχη
Τοῖς δέ τριήκοντα νῆες ἐστιχόοντο.*

Ὁ Μινύειος Ὀρχομενός τότε ἀπετέλει κράτος ἀνεξάρτητον μὴ περιλαμβανόμενος στὴν Βοιωτικὴν Ὀμοσπουδῖαν, ὅπου ὑπήχθη βραδύτερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος.

Μερικοὶ ἀναφέρουν ὅτι ὁ Ἀσκάλαφος ἦταν μνηστήρ τῆς ὠραίας Ἑλένης καὶ ὁ στόλος μὲ τὸν Ἀσκάλαφον ἔφυγεν κατ' ἄλλους ἀπὸ τὴν Αὐλίδα κατ' ἄλλους ἀπὸ τὴν Ἰωλκὸ τοῦ Βόλου.

Πλησίον τοῦ Ὀρχομενοῦ, μετὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα π. Χ. ὑπῆρχε καὶ ἄλλη ἀξιόλογη πόλις, ἡ Τεγύαα πού βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸ Πτῶων (Χλωμός) ὄρος, παρὰ τὸν Μέλανα ποταμόν, γνωστοτάτη ἀπὸ τὸν μέγαναν τοῦ Ἀπόλλωνος, πού τὰ εἰρεπιά του σώζονται ἀκόμη, χωρὶς ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη νὰ φέρη τίποτε ὡς τὰ σήμερα εἰς φῶς. Καὶ ἀναμφισβητήτως τόσον στὸν Ὀρχομενὸ ὅσον καὶ στὴν Τεγύρα, θὰ ἀνευρεθοῦν πολυτιμώτατα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, γιὰτὶ πολλὰς φορές καλλιεργηταί, πρὸ παντὸς τοῦ χωρίου Ἐξαρχος, βρίσκουν ἀγγεῖα, νομίσματα καὶ ἀγάλματα μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας.

Ἡ Τεγύρα κατὰ τὴν Μυθολογίαν εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Ἀπόλλωνος. Λέγεται ὅτι γεννήθηκε μετὰξὺ δύο πηγῶν, τοῦ Φοίνικος καὶ τῆς Ἑλαίας καὶ ἔφερε πολλὰ κοσμητικὰ ἐπίθε-

τα δηλοῦντα τὴν ἐπίδρασιν του ἐπὶ τῶν γηίνων πραγμάτων. Ὡς θεὸς τοῦ Ἥλιου ἐκαλεῖτο Φοῖβος καὶ Λύκιος, ὡς ὄδηγὸς τῶν Μουσῶν, Μουσηγέτης. Ἐν Τεγύραις καὶ Ὀρχομενῶ ἔφερε τὸ ἐπίθετον Γαλάξιος καὶ Πλυτότοξος. Πρὸ παντὸς ὁμῶς ἦταν Θεὸς - Προφήτης, θεὸς τῆς Μαντικῆς τέχνης καὶ τὸ πρῶτον Μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπῆρξε τῆς Τεγύρας ποῦ ἐλειτούργε ὑπὸ τὸ ὄνομα Τεγυραῖον Ἀπόλλωνος, καὶ ἤκμασε εἰς τοὺς Μηδικοὺς χρόνους. Ἀργότερον ἰδρύθησαν ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ἄλλα Μαντεῖα τοῦ Ἀπόλλωνος.

Μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα ἐπακολουθεῖ γενικὴ ἀναστάσις, λόγω μετακινήσεως ἢ ἐπιδρομῆς λαῶν προερχομένων ἐκ βορρᾶ. Τὴν ἀναστάσι αὐτὴ τὴν δοκιμάζει καὶ ὁ Ὀρχομενὸς περὶ τὰ 1200 π. Χ.

Οἱ ἐπιδρομεῖς εἶναι λαὸς κατοικῶν τὴν ἀρχαία Ἄρνη τῆς Θεσσαλίας καὶ τὸ ὄνομά τους εἶναι Βοιωτοί. Ἐγκαταλείποντας τὸ πατριὸν ἔδαφος, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν βασιλέα τους Ὀφελτον, φέροντας μαζί τους ὅλα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἤλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν στὴν ἐγκαταλελειμμένη ἤδη Ἄρνη (Γλαῖ) τῆς Κωπαίδος (τὸ σημερινὸ χωρίο Κάστρο). Εἶχαν ἐνθυμηθῆ ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι τῶν ἄλλοτε ἐκδιωχθέντων καὶ μεταναστευσάντων Μινυῶν καὶ ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ ἦταν πλουσιωτέρα ἀπὸ τὴν Θεσσαλικὴ Ἄρνη. Οἱ Ἄρναῖοι Βοιωτοὶ κατέλαβον πρῶτα τὴν Χαιρώνεια καὶ ἐξορμῶντας ἀπὸ αὐτὴν κατέλαβον τὸν Ὀρχομενόν. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ὀρχομενοῦ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς κατοικοὺς ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀσία καὶ τὴν νῆσον Θήρα, ἐνῶ ἄλλοι παρέμειναν καὶ δέχτηκαν τὸ νέο καθεστῶς. Μεταξὺ ἐκείνων ποῦ παρέμειναν ἦσαν καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀθάμαντος, οἱ εὐγενεῖς, οἱ λεγόμενοι Ἀθαμαντίδαι, ποῦ ἀνέλαβαν τὴν ἐπιμέλεια τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων καὶ παραδόσεων, ποῦ καὶ οἱ νικηταὶ τὰ ἀνεγνώρισαν. Τὴν κατάληψιν τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐπακολουθεῖ ἡ κατάληψις τῆς Καδμείας (Θηβῶν), Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς καταλήψεως τῶν Βοιωτῶν ἡ χώρα ὠνομάσθη Βοιωτία. Τοῦτο τὸ μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης λέγων: «Βοιωτοὶ τε γὰρ οἱ νῦν ἐξηκοστῶ ἔτη μετὰ Ἰουλίου ἄλωσιν ἐξ Ἄρνης ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν τὴν νῦν Βοιωτίαν πρότερον δὲ Καδμηίδα

γῆν καλουμένην ὠκησαν». Οἱ Βοιωτοὶ ἀποπειρῶνται στὰ 1100 π.Χ. νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἀττικὴν. Ὅμως ἡττῶνται στὴν Πάνακτο καὶ ἐφεξῆς ἡ κυριαρχία τους περιορίζεται ἀπὸ τὴν Χαιρώνεια ὡς τὸν Ὠροπὸ καὶ ἀπὸ τὸν Εὐβοϊκὸ Κόλπο ὡς τὶς ὄροσειρές τοῦ Κιθαιρῶνος. Παγιώνοντας στὴν περιοχὴ αὐτὴ τὴν κυριαρχία τους ἀνακηρύσσουν τὰς Θήβας ὡς πρωτεύουσα. Ἀργότερα ὀλόκληρος ἡ Βοιωτία συντάσσεται στὴν Βοιωτικὴ συμπολιτεία, πού ἀπετέλεσε κράτος ἰσχυρότατον γιὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τὶς πόλεις πού ἰδρύνουν τὶς περὶστειχίζουσι καὶ ὀργανώνουσι ἰσχυρὸ στρατό. Ὁ θεσμὸς τῆς βασιλείας καταργεῖται καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλέως Ζάνθου δημιουργοῦνται δώδεκα αὐτόνομοι πόλεις, με ἀριστοκρατικὸ πολίτευμα. Σ' αὐτὲς περιλαμβάνεται καὶ ὁ Ὀρχομενός. Οἱ πόλεις συνδέονται μετὰ τὸν ὄμοσπονδία, με προεξάρχουσα πόλι τὰς Θήβας. Στὴν ὄμοσπονδία ὑπάγεται καὶ ὁ Ὀρχομενός, πού ἐφεξῆς χάνει τὴν αἰγλή, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἰσχύν του καὶ ἀποβάλλει τὴν ἐπωνυμία τοῦ Μινύειου Ὀρχομενοῦ. Ἡ παρακμὴ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀρχισε μετὰ τὴν κατάκτησιν του ἀπὸ τοὺς Βοιωτοὺς. Παρ' ὅλα αὐτὰ στὴ βοιωτικὴ ὄμοσπονδία διατηρεῖ τὴν δευτέρα θέσιν μέχρι τοῦ 510 π.Χ. Ὄντας μάλιστα μία μεγάλη, αὐτόνομος καὶ ἐλευθέρη πόλις, ἔχει ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς τῆς Χαιρώνειας, τὴν Ἀσκληδόνα, τοὺς Ὀλμωνες, τὸν Ὑητό, τὴν Τεγύρα καὶ τοὺς Κύρτωνες. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ζῆ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ εἰρήνῃ ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα ἐμπνέοντας σεβασμὸν στοὺς φιλησύχους κατοίκους καὶ φόβον σὲ ὄσους ὀρέγονται καὶ ἐποφθαλμιοῦν τὴν πλουσίαν του γῆ. Οἱ Ὀρχομενιοὶ φορεῖς ἀνωτέρου πολιτισμοῦ, κατορθώνουσι καὶ ἐπιβάλλουσι στοὺς κατακτητὰς τῶν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐπιτυγχάνουσι τὴν ἐλευθέραν ἀναγνώρισιν τῆς λειτουργίας τῶν μαντείων καὶ τῆς θρησκείας τῶν Μινυῶν. Βεβαίως οἱ Ὀρχομενιοὶ ἔφεραν βαρέως τὸν ζυγὸν τῶν Βοιωτῶν, καὶ διατηροῦσαν ἄσβυστον τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας στὶς καρδίαις τους. Ἀντιθέτως οἱ κατακτητὰι Βοιωτοί, ὑστερῶντας στὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων τοὺς ὑπέβλεπαν.

Ἔτσι μεταξύ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων κυριάρχων ἦταν ἀμοιβαία ἢ ἀντιπάθεια. Μὲ τὴν πάροδο ὁμῶς τοῦ χρόνου οἱ κατακτηταὶ Βοιωτοὶ ἀπέβαλαν τὴν πρωτόγονη σκαιοτήτᾳ τους καὶ ἀφομοίωσαν τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν Ὀρχομενίων. Ἡ καλλιέργεια τῆς γονίμου πεδιάδος τῆς Βοιωτίας, ὅπου ἐπιδίδονται μὲ μέγα ζῆλον, τοὺς προσπορίζει πλοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ εὐημερία τοὺς προτρέπει σὲ ἀναζήτησι νέων ἠθικῶν ἀπολαύσεων. Οἱ ἐκλεκτοὶ ἵπποι τῶν Ἱπποφορβείων τῶν τοὺς κἀνουν πρωταγωνιστὰς τῶν Ἱπποδρομιῶν καὶ ἄρματοδρομιῶν, τῶν τοπικῶν ἀγώνων ὡς καὶ τῶν Πανελληνίων τοιούτων, πρὸ παντὸς ὁμῶς ἀναπτύσσουν ζωερὴ ἀγάπη γιὰ τὴν μουσικὴ καὶ τὴ λυρική ποίησι.

Ἔτσι ὁ Ὀρχομενός, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Βοιωτία ἐξησεν ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ ἑξακόσια ἔτη στοὺς κόλπους τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας. Χαρακτηριστικὸ ἐπίσης, ὅτι οἱ πόλεις, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ποὺ στηρίζαν τὴ δύναμή τους στὸ ἵππικὸ εἶχαν ὀλιγαρχικὸ πολίτευμα. Γιὰ τοῦτο καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ Ὀρχομενοῦ ἦταν ὀλιγαρχικόν.

Γιὰ τὴν ὁμοσπονδία τῆς Βοιωτίας θὰ πρέπει νὰ προσθέσωμε, ὅτι οἱ πόλεις ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν διηροῦντο σὲ δύο κατηγορίες: στὶς μεγάλες καὶ ἐλευθέρες πόλεις καὶ στὶς μικρὰς καὶ ὑποχείριες. Ὁ Ὀρχομενός ἀνῆκε στὴν πρώτη κατηγορία, τῶν μεγάλων καὶ ἐλευθέρων πόλεων. Διέθετε τὴ Βουλὴν του καὶ ἐξέλεγε 120 ἀντιπροσώπους.

Ὁ Ὀρχομενός στοὺς χρόνους ἐκείνους μετεῖχε καὶ στὸ ἀμφικτυονικὸ συνέδριον τοῦ Καλαυρίου (Πόρος), ποὺ τὸ ἀποτελοῦσαν ἑπτὰ ναυτικὰς καὶ ἐμπορικὰς πόλεις: Ἐρμιόνη, Αἴγινα, Ἀθῆναι, Πρασιοί, Ναύπλιον καὶ Μινύειος Ὀρχομενός. Περὶ τὸ 750 π.Χ., ὅταν ἀπεβίωσε ὁ μέγας ποιητὴς τῆς Ἀσκληρῆς (Παλαιοπαναγιᾶς) Ἡσιόδου, ὁ Ὀρχομενός ἐρημῶνεται ἀπὸ μεγάλη ἐπιδημία. Κατὰ τὸν χρησμόν τῆς Πυθίας θὰ ἐσταματοῦσε ἡ ἐπιδημία ἐὰν μετεφέροντο τὰ ὄστα τοῦ Ἡσιόδου στὸν Ὀρχομενόν. Κατὰ τὸν Ὀρχομενίον ποιητὴν Χερσία, πράγματι μετεφέρθησαν, γι' αὐτὸ καὶ ἐγράφη: «Ἀσκληρὸν μὲν πατὴρ πολυλήϊος, ἀλλὰ θανόντος, ὄστᾳ πληξίππων γῆ Μι-

νυῶν κατέχει Ἡσιόδου τοῦ πλεῖστον ἐν Ἑλλάδι κύδος ὀρεΐται ἀνδρῶν κρινομένων ἐν βασάνῳ σοφίης». Γιὰ τὴ δευτέρα αὐτὴ ταφὴ ὁ Ἡσίοδος ἔγραφε: «Χαῖρε δις ἡ βήσας καὶ δις τάφου ἀντιβολήσας, Ἡσίοδ' ἀνθρωπος ἔχων σοφία».

Ὁ μέγας ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος Πίνδαρος δὲν παρέλειψε νὰ ἐξυμνήσῃ τὸν Ὀρχομενὸ γιὰ τὴν πλοῦσια γῆ του καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς του ἵππους, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν νίκη τοῦ Ὀρχομενίου Ὀλυμπιονίκου Ἀσωπίχου, ὅστις λέγει:

Καφισίων ὑδάτων λαχῶσα

ταῖτε ναίετε καλλίπωλον ἔδραν.

Ὡ λιπαρῶς ἀοίδιμος βασιλεια

Χάριτες Ὀρχομενοῦ παλαιόνων Μινυῶν ἐπίσκοποι

... οὐδὲ γὰρ σεμνᾶν χαρίτων ἄτερ

κοιρανέοισι χόρους οὔτε δαΐτας...

Σὲ ὅλη τὴ μακρὰ διάρκεια τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς στὸν Ὀρχομενὸ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀκμάζῃ ὅπως καὶ πρὶν. Ἡ θρησκεία του καὶ αἱ παραδόσεις του, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα ὄχι μόνον παρέμειναν, ἀλλὰ ἐξαπλώθηκαν χάρις στοὺς Ἀθαμαντίδες εὐγενεῖς τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ στοὺς ἐπιγόνους.

Ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι οἱ δύο κύριες πηγές πλούτου. Ἡ ἀλιεία τῶν παχέων ἰχθύων τῆς λίμνης Κωπαίδος καὶ τῶν ποταμῶν Μέλανος καὶ Κηφισσοῦ καθὼς καὶ οἱ γλυκύτατοι ἐγχέλει, ποὺ τοὺς παινεύει καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, ἀλιεύονται σὲ μεγάλες ποσότητες καὶ ἀποτελοῦσαν τὸ κύριον εἶδος τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου. Ὁ Ὀρχομενὸς ἐπίσης ἔκανε ἐξαγωγή καὶ βοῶν στὴν ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ θήρα ἐπίσης ἦτο ἀνεπτυγμένη λόγω τῶν ἀφθόνων θηραμάτων ἐκ τῶν ἐνύδρων πτηνῶν καὶ τῶν ἀγριοχοίρων, ποὺ ἀφθονοῦσαν στὸ Κωπαϊδικὸ πεδίο τοῦ Ὀρχομενοῦ. Περὶ ὀργανωμένης παιδείας πρὸ τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος. Σχολεῖα δὲν ὑπῆρχαν. Οἱ πλούσιοι μετὰ τὸν 8ον αἰῶνα π.Χ. προσελάμβαναν παιδαγωγοὺς κατ' οἶκον, καὶ αὐτοὶ ἐδίδασκαν γραφὴν, ἀνάγνωσι καὶ μουσικὴν στὰ τέκνα τους. Ἐπίσης ὑπῆρχαν καὶ γυμνα-

στήρια όπου ἐδιδάσκοντο στρατιωτικά κυρίως γυμνάσματα.

Οἱ τέχνες ἀρχίζουν ἐπίσης ν' ἀνθοῦν μετὰ τὸν 8ον αἰῶνα ἰδίᾳ ἢ ἀγγειοπλαστική. Αὐτὴ εἶναι ἐν ὀλίγοις ἡ ἱστορία καὶ ὁ πολιτισμὸς τοῦ Βοιωτικοῦ Ὀρχομενοῦ ἕως τὸ 510 π.Χ.

Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν

Ἀπὸ τὸ 510 π.Χ. ἕως τὸ 490 π.Χ. ὁ Ὀρχομενὸς ζῆ ὑπὸ τὴν ἡγεμονία τῶν Θηβῶν. Στὰ 490 π.Χ. ὅμως, ἐπειδὴ οἱ Θηβαῖοι ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῶν Περσῶν, ὁ Ὀρχομενὸς ἀπεσπάρθη προσωρινῶς ἀπὸ τὰς Θήβας.

Ἀργότερον ὅμως ὑπετάγη καὶ πάλιν στὴν ἡγεμονία τῶν Θηβῶν. Ἐπὶ Πελοπίδα οἱ Ὀρχομένιοι εἶχον ἐκδιωχθῆ ἀπὸ αὐτὸν καὶ μάλιστα ὅταν οἱ Θηβαῖοι εἶχον ἐκστρατεύσει κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Θερμοπύλας ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ Ἐπαμεινώνδρας ἦτο ἀπλὸς στρατιώτης καὶ ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν κατόπιν γενικῆς ἐπιθυμίας τοῦ στρατοῦ ἐθεώρησε σάν μεγάλη συμφορὰ τὸ διώξιμο τῶν Ὀρχομενίων κι ἔλεγε πῶς αὐτὸ ποτὲ δὲν θὰ γινόταν ἀπ' τοὺς Θηβαίους ἀν ὁ ἴδιος ἦταν παρῶν, διότι ἦτο εἰς ἄλλο στρατόπεδο καὶ ἀπλὸς στρατιώτης. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβαίων ἐπανῆλθε κατὰ τὸ 339—338 καὶ ὁ Ὀρχομενὸς ὑπήχθη εἰς αὐτήν.

Ἡγεμονία τῶν Σπαρτιατῶν

Στὰ 480 π.Χ. ὁ Λεωνίδας, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, μεταβαίνων πρὸς Θερμοπύλας διέρχεται ἀπὸ τὸν Ὀρχομενὸ. Ἀδίστακτα οἱ Ὀρχομένιοι συντάσσονται μαζί του καὶ συμμαχοῦν προσφέροντας καὶ στρατὸ γιὰ τὴν ἀπόκρουσι τοῦ Ζέρξου. Τὸν ἥρωικὸ θάνατο τοῦ Σπαρτιάτου βασιλέως καὶ τῶν προμάχων τῶν Θερμοπυλῶν, ἐπακολουθεῖ ἡ κατάκτησις, στὰ 480 π.Χ. τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀπὸ τὸν Ζέρξη.

Μετὰ τὴν μάχη τῶν Πλαταιῶν, στὰ 457 π.Χ. οἱ Σπαρτιᾶται ἐπανερχονται ὅτῳν Ὀρχομενὸ καὶ ἐγκαθιστοῦν φρουρὰν, γιὰτὶ οἱ Θηβαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἤθελαν νὰ ἐγκαταστήσουν βιαίως ἡγεμονίαν σ' ὅλη τὴ Βοιωτία. Ἐνισχυ-

μένοι οἱ Σπαρτιᾶται μετ' Ἀθηναίους καὶ χιλίους Ἀργείους κατέλαβαν τὴν Βοιωτία καὶ φυσικὰ τὸν Ὀρχομενόν.

Ἔτσι ὁ Ὀρχομενὸς παρέμεινε ὑπὸ τὴν ἡγεμονία τῶν Σπαρτιατῶν ἕως τὸ 447 π.Χ. Ἡ ἀποχώρησις ὁμως τῶν Σπαρτιατῶν, τὸ ἴδιο ἔτος, προκαλεῖ τὴν ἐξέγερσιν τῶν φυγάδων Βοιωτῶν, τῶν Εὐβοέων καὶ Λοκρῶν, καθὼς καὶ ὄλων τῶν δημοκρατικῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ. Μεταξὺ τῶν ἐξεγερθέντων ἦτο καὶ ὁ Ὀρχομενός.

Αὐτὸ τὸ πληροφοροῦνται οἱ Ἀθηναῖοι, πού ἀποστέλουν τὸν στρατηγὸν Τολμίδην πρὸς ἀποκατάστασι τῆς παλαιᾶς τάξεως τῶν πραγμάτων. Ὁ Τολμίδης πού κατέλαβε πρῶτα τὴν Χαιρώνεια, ἠτᾶται στὴν ἀκρόπολι τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ἡ τελικὴ του ὁμως ἡττα ἐπισυμβαίνει στὴν ὑποχώρησίν του στὴν Κορώνειαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, δηλαδὴ στὰ 447 π.Χ. Ὁ λαὸς τοῦ Ὀρχομενοῦ μολονότι σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα βρισκόταν πάντοτε σὲ ἐμπόλεμον κατ' ἴσταςι δὲν ἀνακόπτει τὸν πολιτισμὸν του.

Στὴ διάρκεια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 431—379, ὁ Ὀρχομενὸς μαζί μετὶ τῆς ἄλλης πόλεως τῆς Βοιωτίας ἦταν σύμμαχος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἔλαβεν μέρος σ' ὅλες τῆς μάχης κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Στὴ μάχῃ τοῦ Δηλίου, στὰ 424 π.Χ., κρατοῦσαν τὸ ἀριστερὸ μέρος τῆς παρατάξεως μαζί μετὶ τοὺς Ταναγραίους καὶ τοὺς Θεσπιεῖς. Ἐκεῖ κατετρώπωσαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἀπώθησαν ἕως τὴν Πάνακτον (Δερβενοχώρια). Ἡ ἐποχὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξε ἐποχὴ φθορᾶς ὄλων τῶν Ἑλλήνων, γιατί ὁ διεξαγόμενος πόλεμος ἦταν σκληρὸς καὶ ὀλοκληρωτικὸς, πολλὰς πόλεις κατεστράφησαν καὶ τὸ πλεῖστον τῶν νέων γενεῶν ἐφονεύθη. Ἦταν ἐποχὴ δυστυχίας καὶ παρακμῆς.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔληξε, ὡς γνωστόν, μετὶ τὴν νίκην τῆς Σπάρτης. Στὰ 404 κατελύθη καὶ ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων μαζί μετὶ τὸν Πειραιᾶ. Ἀπὸ τὸ 403 π.Χ. ἕως τὸ 395 π.Χ. ὁ Ὀρχομενὸς μαζί μετὶ τοὺς ἄλλους Βοιωτοὺς, ἀρχηγουούσης τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, ἀνέμεναν τὴν ἀποκατάστασι καὶ τὴν δικαίωσίν τους ὡς συμμάχου τῶν Σπαρτιατῶν. Δυστυ-

χῶς ὁμως ἡ πίστις των καὶ ἡ συμμαχία των δὲν ἀνταμείβονται. Στὰ 395 π.Χ. ὁ Ὀρχομενὸς καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Σπαρτιατῶν Λύσανδρον, γιατί οἱ Θηβαῖοι μαζί με τοὺς ἄλλους Βοιωτοὺς, ἐπανεστάτησαν καὶ συνεμάχησαν με τοὺς χθεσινούς ἐχθρούς του τοὺς Ἀθηναίους. Στὸ 394 π.Χ. οἱ Ὀρχομένιοι φθονοῦντες τοὺς Θηβαίους ἔμειναν πιστοὶ στοὺς Σπαρτιάτες ἕως τὴν ἐν Κορωνεῖα μάχη τοῦ Αὐγούστου τοῦ 394, ὅπου συνεπολέμησαν κατέχοντες τὸ ἀριστερὸ μέρος μαζί με τοὺς Φωκεῖς.

Ὁ Ὀρχομενὸς καὶ αἱ Θεσπιαὶ ἦσαν οἱ μόνες πόλεις, ὅπου εἶχον αὐτονομίαν ἀπὸ τὰ 395 ἕως τὰ 378 π.Χ. γιατί ἦσαν φίλοι τῶν Σπαρτιατῶν. Στὴν πραγματικότητα ὁμως ἦσαν ὑπόδουλοι τους, γιατί οἱ Σπαρτιάται ἦσαν κυρίαρχοι ὅλης τῆς Βοιωτίας καὶ μάλιστ' εἶχον ἐγκαταστήσει φρουρὰς σ' ὅλες τὶς πόλεις καὶ φυσικὰ καὶ στὸν Ὀρχομενόν.

Ἀπὸ τὸ 339—338 π.Χ. ἀρχίζει ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβαίων καὶ αὐτὴ ἡ περίοδος εἶναι ἡ ἱστορικῶς τραχυτέρα, γιατί ὁ Ὀρχομενὸς ἦταν πάντοτε ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν τῶν Θηβαίων. Στὰ 376 ὁ Πελοπίδας θέλησε νὰ ἐκδιώξῃ τὴν σπαρτιατικὴ φρουρὰ τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ νὰ ὑπαγάγῃ τὸν Ὀρχομενόν ὑπὸ τὴν ἡγεμονία του ἔδωσε δὲ τὴν πρώτη καὶ μεγάλη μάχη στὴν Τεγύρα, ἔξω ἀπὸ τὸν Ὀρχομενόν. Παρ' ὅλην τὴν γενναία ἀντίστασίν τους, γιὰ πρώτη φορά οἱ Σπαρτιάτες νικήθηκαν ἀπὸ κατώτερες δυνάμεις ἐπικεφαλῆς τὸν Πελοπίδα.

Ὁ Πελοπίδας ἠθέλε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀπ' εὐθείας, ἐδίστασε ὁμως γιατί ἦταν δύσκολο νὰ τὸν κυριεύσῃ λόγῳ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἰσχυρᾶς του δυνάμεως. Τότε ὁμως ἕνας ἀξιωματικὸς τοῦ Πελοπίδα ἀκούστηκε νὰ λέγῃ: «Ἐμπεπτῶκαμεν εἰς τοὺς πολεμίους» ὁ δὲ Πελοπίδας ἀπήντησε: «Διατὶ ὄχι ἐκεῖνοι εἰς ἡμᾶς» καὶ ἐστράφη πρὸς τὴν Τεγύραν, ὅπου ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτες καὶ ἔστησε τρόπια γιὰ τὴν περιφανῆ νίκη του. Οἱ δὲ Θηβαῖοι εἶπαν ὅτι δὲν γεννᾶ μόνον ὁ Εὐρώτας ἄνδρας μαχητὰς καὶ πολεμιστὰς ἀλλὰ καὶ αἱ Θῆβαι.

Μετὰ τὴν ἐν Τεγύραις μάχη καὶ στὰ 374 π.Χ. ὁ Ὀρ-

χομενός έχοντας και τήν Χαιρώνεια παρέμεινε ανεξάρτητος. Τά ἔτη ὁμως αὐτά δέν διακρίνονται, οὔτε γιά τήν πολιτική σταθερότητα, οὔτε και τήν ἀδιατάρακτη ἐπικράτησι. Τά πράγματα, λόγω τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἄλλαζαν ἀπό τήν μιαν στιγμήν εἰς τήν ἄλλην.

Τό 371 βλέπομεν ἐκ νέου τόν Ὀρχομενόν νά εἶναι ἀνεξάρτητος και νά ἔχη και ὑπό τήν κηδεμονίαν του τήν Χαιρώνεια και τά περίξ χωριά τοῦ Ὀρχομενοῦ.

Στήν ἐν Λεύκτροις μάχην, τήν βην Ἰουλίου 371 π.Χ. ὁ Ὀρχομενός δέν συμμετέχει, μολοντί διάκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Θηβαίους. Οἱ Θηβαῖοι μετὰ τήν μάχην ἐσκέφθησαν νά ἀμνηστεύσουν τόν Ὀρχομενόν και νά τόν κατατάξουν μεταξύ τῶν συμμάχων. Ἀπό τότε ἀποτελεῖ μέλος τῆς Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, ὅπου τώρα ἄρχουν αἱ Θῆβαι, ἀντιπροσωπεύομενος μέ 2 Βοιωτάρχες και 120 ἀντιπροσώπους και εἶχεν ἴδιο νόμισμα μετὰ τήν Ἀντακλίδειον εἰρήνην (387 π.Χ.). Στά 367 π.Χ. οἱ Θηβαῖοι ἐκστρατεύσαντες ἐναντίον τοῦ Ὀρχομενοῦ κατέστρεψαν διά πυρός και σιδήρου τήν πόλιν και τοὺς ἄρρενας κατοίκους τῆς ἐφόρευον, τὰ δέ γυναικόπαιδα τὰ ἐπώλησαν ὡς δούλους (Πασαυνία ΙΧ, 15). Στά 354 π.Χ. ὁ Ὀρχομενός ἀπεσκίρτησε και πάλι ἀπό τήν Βοιωτικὴ ὁμοσπονδία, ὅταν ἐκηρύχθη ὁ ἱερός πόλεμος μεταξύ Φωκῶν και Θηβαίων.

Οἱ Φωκεῖς ἀνοικωδόμησαν τόν νέον Ὀρχομενόν, τόν ὅποιον εἶχαν καταστρέψει οἱ Θηβαῖοι στά 367 π.Χ. Κατὰ τὸ 354 π.Χ. κάτωθι τοῦ Ὀρχομενοῦ, παρὰ τόν Κηφισσὸν ποταμόν, διεξήχθη μεγάλη μάχη μεταξύ στρατηγοῦ Φιλομήλου (Φωκῶν) και Παμμένους (Θηβαίων), ὅπου ἠττήθησαν οἱ Φωκεῖς και ὁ Φιλόμηλος ἠτύοκτόνησε ριφθεῖς ἀπό βράχον τοῦ Ὑπανθείου ὄρους.

Ἀργότερον κατεβλήθη μεγάλη προσπάθεια μεταξύ τῶν μεγάλων πόλεων (Ἀθηνῶν, Σπάρτης και Θηβῶν), νά ἐνώσουν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἰς ἡγεμονίαν. Αὐτὸ ὁμως δέν ἤμποροῦσαν νά τὸ ἐπιτύχουν διά τῆς βίας, γιατί οἱ κάτοικοί τους δέν εἶχον προετοιμασθῆ ψυχολογικῶς.

Ἡ κάθε πόλις, κατὰ τήν διάρκειαν αὐτῶν τῶν ἐτῶν, εἶχε

τήν αὐτονομία της. Μεταξύ τῶν πόλεων αὐτῶν συγκαταλέγεται καί ὁ Ὀρχομενός. Διαθέτει ἴδιαν διοίκησιν, ἴδιον στρατὸν μετὴν διαφορά, ὅτι ὡς εὐρισκόμενος στήν Βοιωτική συμμαχία, κατέβαλεν φόρους. Ἡ γενική κατάσταση δὲν ἦταν εὐχάριστος, λόγω τῶν πολλῶν καὶ συχνῶν πολέμων. Κατὰ τὴν κάθοδο τῶν Μακεδόνων, στὰ 355 π.Χ. οἱ Ὀρχομένιοι μαζί με τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ Ἑλλατεῖς εἶχαν συμμαχήσει μετὸν Ἀλέξανδρον, βασιλέα τῶν Μακεδόνων, καὶ κατάφεραν καίριον πλῆγμα κατὰ τῶν Θηβῶν. Στὰ 355, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἐκόρεσε μετὴν σφαγὴν τὸ παλαιὸν μῖσος του κατὰ τῶν Θηβαίων, ἀνοικωδότησε τὸν Ὀρχομενόν, πού ἐξῆσε καὶ πάλιν ἡμέρες δόξης.

Στὰ 323 ὁ Ὀρχομενός ὡς καὶ ὅλη ἡ Βοιωτία κατελήχθη ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον. Μετὰ τὸν θάνατόν του στὰ 319 τὸν διεδέχθη ὁ Κάσσανδρος. Ἐπὶ Κασσάνδρου, στὰ 317 π.Χ. ἀνοικωδομεῖται, ἀλλὰ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν παλαιάν της δόξα. Περὶ τὸ 316 π.Χ. ὁμως ὁ Ὀρχομενός φοβούμενος τὴν ἀνόρθωσιν τῶν Θηβῶν μαζί με ἄλλας ἑπτὰ πόλεις (Πλαταιάς, Θεσπιάς, Χαιρώνεια, Λεβάδεια, Κορώνεια, Ἀλίαρτο καὶ Κῶπες), πού ἀποτελοῦσαν τὴν νέαν Βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν, παρέμεινε ὡς σύμμαχος καὶ ὑπήκοος τῶν Μακεδόνων.

Κατὰ τὸ ἔτος 293—290 π.Χ. ὁ Ὀρχομενός, καθὼς καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Βοιωτίας καταλαμβάνονται ἀπὸ τὸν Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν τὸν υἱὸν τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου τῶν Μακεδόνων, Ἀντιγόνου.

Στὰ 280 π.Χ. ἐμφανίζεται νέος ἐχθρός, οἱ Γαλάται ἢ Κέλται καὶ ὁ Ὀρχομενός μαζί με ὅλους τοὺς ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλληνας, τῆς Ἀττικῆς, Βοιωτίας, Μεγαρίδος, Αἰτωλίας, Φωκίδος καὶ Λοκρίδος κατετρόπωσαν τοὺς Γαλάτες στοὺς Δελφούς καὶ ἀναγκάζουν τὸν ἀρχηγό τους τὸν Βρέννον νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Βοιωτία στήν ἐκστρατεία αὐτὴ ἀπέστειλε 10.000 πεζοὺς καὶ 500 ἵππεῖς. Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ βοιωτάρχης Ὀρχομένιος Κηφισσόδωρος. Ἔτσι ἐώθη καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοὺς Γαλάτες.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Ἕλληνες ἐσκέφθησαν καὶ ἰδρυσαν

τις δύο συμπολιτείες, τὴν Ἀχαϊκὴ καὶ τὴν Αἰτωλική, γιὰ τὴν προάσπισι τῆς ἐλευθερίας τους. Οἱ Αἰτωλοὶ ὁμως περὶ τὸ 230 π.Χ. ἄρχισαν νὰ βιοπραγοῦν εἰς βάρος τῶν Βοιωτῶν. Αὐτὸ τοὺς παρεκίνησε νὰ συμμαχήσουν ἐκ νέου μὲ τοὺς Μακεδόνες καὶ φυσικὰ στὴ συμμαχία αὐτὴ συμμετέσχε καὶ ὁ Ὀρχομενός.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ κατὰ τὰ ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, στὸν Ὀρχομενὸ εἶχαν δημιουργηθῆ τάξεις ἀρχόντων καὶ ὁ πρῶτος ἦταν ὁ Φιλόκομος. Ἐπίσης ὑπῆρχαν πολέμαρχοι, ἵππαρχοι, συνέδροι, ἔθνοφύλακες, ἀγώναρχοι, βασιλικοὶ σύμβουλοι, ἐπόπται, ταμίαι, γυμνασιάρχαι, παιδονόμοι καὶ γραμματεῖς κλπ. Ἀπὸ τὰς διακρίσεις αὐτὰς ἐξάγεται, ὅτι ὁ Ὀρχομενὸς εἶχεν κάποιον ἀκόμη πολιτισμὸν.

Ρωμαῖοὶ χρόνοι

Στὰ 177 π.Χ. κατέρχονται στὴν Ἑλλάδα οἱ Ρωμαῖοι. Ἀφοῦ καθυπέταξαν τοὺς Μακεδόνες, στὸ 171 π.Χ. διέλυσαν τὴν Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ὅπου ἀνῆκαν καὶ οἱ Βοιωτοὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ οἱ Ὀρχομενιοὶ. Κατὰ τὸ 145 π.Χ. ἐπῆλθε ἡ τελεία ρωμαϊκὴ κατάκτησις.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατακτήσεως τοῦ Ὀρχομενοῦ, ὑπὸ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας, ὁ Ὀρχομενὸς ἀνοικοδομήθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Θηβαίων, οἱ Μακεδόνες ἐγκατέστησαν στὸν Ὀρχομενὸ μακεδονικὴ φρουρά. Ἐπὶ πλέον ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος διέταξε τὴν ἀπόφραξι τοῦ ἀποχετευτικοῦ δικτύου τῆς Κωπαίδος, πού τὸ εἶχαν φράξει οἱ Θηβαῖοι. Αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἐκ νέου ἀνάπτυξι τῆς γεωργίας, κτηνοτροφίας καὶ ἀλιείας. Μὲ αὐτὴ τὴν οἰκονομικὴ ἀνθησι τοὺς βρῆκαν οἱ Ρωμαῖοι. Καὶ ἐξακολουθώντας τὴν παράδοσι συνέχισαν τὶς καλλιτεχνικὰς ἐπιδόσεις των. Ἔτσι, βλέπομε ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἄφησαν πολλὰ ἀγάλματα στὸν Ὀρχομενὸ, μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ δύο μεγάλα ἀκέφαλα ἀγάλματα στρατηγῶν των, σωζόμενα στὸ προαύλιο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου.

Στὰ 87 π.Χ., ὁ Σύλλας ἀνακηρυχθεὶς ἀρχιστράτηγος τῶν

Ρωμαίων, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ἀρχελαίου στρατηγοῦ τοῦ Μιθριδάτου, βασιλέως τοῦ Πόντου. Ὁ Μιθριδάτης ἐπιδιώκοντας τὴν ἤττα τῶν Ρωμαίων ἔδωσε σκληρὴ μάχη κάτωθι τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ συγμεκριμέσως παρὰ τὸν ποταμὸ Κηφισὸ (τὴν σημερινὴ θέσι Νταμάρια). Ἐκεῖ κατενικήθη ὁ Ἀρχέλαος καὶ τὴν ἤττα του τὴν ἐπηκολούθησε σκληρὴ τιμωρία τῶν Ὀρχομενίων. Ὁ Σύλλας τοὺς ἀπεγύμνωσε ἀπὸ κάθε πολῦτιμο ἀντικείμενο, καὶ μεταξύ τῶν ἄλλων τοὺς ἀφήρεσε τὸ περίφημο ἄγαλμα τοῦ Διονύσου, πού τὸ εἶχε κατασκευάσει

Ἀκέφαλον ἄγαλμα Ρωμαίου Στρατηγοῦ.

κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π.Χ. ὁ ἀγαλματοποιὸς Μύρων. Τὸ ἄγαλμα ὁ Σύλλας τὸ ἔστησε στὸ ἄλσος τῶν Μουσῶν ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος.

Μετ' ὀλίγον καὶ κατὰ τὸ 86 π.Χ. ὁ Ἀρχέλαος ἔδωσε τὴ δευτέρα μάχη κατὰ τοῦ Σύλλα καὶ πάλι παρὰ τὸν Ὀρχομενό. Οἱ παρατάξεις καὶ τῶν δύο εὕρισκοντο ἢ μία ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ ἐνῶ ὁ Ἀρχέλαος ἡσύχαζεν, ὁ Σύλλας

άνοιγε τάφρους γύρω από τὸ στρατόπεδόν του, σκοπεύοντας νὰ ἀπωθήσῃ τὸν ἐχθρὸ πρὸς τὰ ἔλη. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ στρατιῶτες ἐγόγγυζαν γιὰ τὴν ἐργασία, οἷον εἶχαν ὑποβληθῆ, ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς τάξεις των. Αὐτὸ τὸ ἔκαναν ὄχι μόνον οἱ ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατεύματος. Τότε ὁ Σύλλας βλέποντάς το αὐτὸ πῆδησε σ' ἓνα ἄλογο καὶ κρατώντας τὸ λάβαρο προχώρησε στὸ μέσον τῶν στρατιωτῶν του, ποὺ ἔφευγαν πρὸς τὸν ἐχθρὸ κραυγάζοντας: «Γιὰ μένα εἶναι προτιμώτερον νὰ πεθάνω ἐδῶ, σεῖς ὁμως νὰ μὴ λησμονήσετε νὰ πῆτε σὲ κείνους ποὺ θὰ σᾶς ρωτήσουν ποῦ προδώσατε τὸν αὐτοκράτορά σας, νὰ πῆτε στὸν Ὀρχομενόν».

«Ἐμοὶ μὲν ἐνταῦθα ποὺ καλὸν ὦ Ρωμαῖοι, τελευτᾶν. Ὑμεῖς δὲ τοῖς πυνθανομένους ποῦ προδεδώκατε τὸν αὐτοκράτορα, γεμνημένοι φράζειν, ὡς ἐν Ὀρχομενῶ».

Καὶ αὐτὸ ἔφτασε γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ στὴν τάξιν τοὺς φεύγοντες.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συγκρούσθηκε στὸν Ὀρχομενὸν μὲ τὸν στρατὸ τοῦ Ἀρχελαοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν μάχην αὐτὴν ποὺ ἦταν πεισματώδης ἐνίκησε ὁ Σύλλας. Ἡ μάχη ἦταν τόσο φονικὴ, καὶ ἔπεσαν χιλιάδες μαχητῶν, ὥστε καὶ στὰ χρόνια τοῦ Πλουτάρχου, 200 ἔτη ἀργότερα, ἀνευρίσκοντο γύρω ἀπὸ τὸν Ὀρχομενόν: τόξα, κράνη, μάχαιρες καὶ ἄλλα συντρίμματα ὀπλων χωσμένα εἰς τὰ Κωπαϊδικὰ τέλματα. Γιὰ τὴν μάχην αὐτὴν λέγει ὁ Πλούταρχος «οὐ μὴν ἀλλὰ Σύλλας ὁμως δὲ θάρσος τι τῷ Ἀρχελάῳ παρεῖχεν ὁ πρὸς Ὀρχομενῶ τόπος». Ὁ Ὀρχομενὸς τότε, καθὼς καὶ ὀλόκληρη ἡ Βοιωτία, εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ λεηλατηθῆ ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Σύλλα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του. Ἀπὸ τότε καὶ ὡς τὰ 48 π.Χ. ἔζησεν ἐν εἰρήνῃ, ἀλλὰ κατήντησε ἓνα ἀσήμαντο χωριόν, λόγῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων καταστροφῶν του ὑπὸ τῶν Θηβαίων, Μακεδόνων καὶ Ρωμαίων. Στὸ μεταξὺ ὁμως ἄρχισαν καὶ πάλιν ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ Ρωμαίων στρατηγῶν. Κατὰ τὴν περιόδον αὐτὴν ὀλόκληρος ἡ Βοιωτία, φυσικὰ καὶ ὁ Ὀρχομενός, ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες. Παραλλήλως ὑπὸ τὸ δυσβάστακτον βᾶρος τῶν

φόρων πού είχαν ὑποβάλει οἱ Ρωμαῖοι, οἱ κάτοικοί του περιήλθον σέ οἰκονομική ἀθλιότητα.

Βυζαντινοὶ χρόνοι

Μετὰ τὴν ἐξέγερσι τῶν προλεταρίων, τῶν δούλων τῆς Ρώμης, ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Στὰ 325 μ.Χ. ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος μετετόπισε τὸ κέντρον τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὸ Βυζάντιον. Γιὰ τὸν ἑλληνισμό ἀρχίζει μιὰ νέα λαμπρὰ καὶ ἐνδοξος περίοδος. Ἀλλὰ ἡ τύχη τοῦ Ὁρχομενοῦ θὰ γνωρίσῃ ἀκόμα πολλές δοκιμασίες.

Στὰ 396 μ.Χ. ὀρμητικὸς κατέρχεται ὁ Ἀλάρικος καὶ καταλαμβάνει τὸν Ὁρχομενόν. Ὁ σκοπὸς τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου εἰσβολέως ἦταν ἡ λεηλασία, ἡ δῆσις καὶ ἡ καταστροφή. Ὁπίσω του ἄφηνε ἐρείπια καὶ σφαγές, ἰδίως τοῦ ἀρρενος πληθυσμοῦ.

Κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Ζωσίμου, πού ἐξῆσε 50 χρόνια ἀργότερα, ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους του νὰ εἶναι κατάφανη τὰ ἴχνη τῆς θηριωδίας του.

Οἱ κάτοικοι ὅμως τοῦ Ὁρχομενοῦ, πού τοὺς εἶχε προλάβει ἡ φήμη τοῦ φοβεροῦ εἰσβολέως, ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν των καὶ κατέφυγαν στὰ ὄρη τοῦ Ἐλικῶνος, τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Πτώου. Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μποροῦσαν νὰ διαφυλάξουν τὴν ζωὴν των.

Οἱ χρόνοι πού ἐπακολουθοῦν εἶναι χρόνοι εἰρηνικοὶ καὶ ἡσυχοί. Τίποτε δὲν διαταράσσει τοὺς Ὁρχομενίους στὶς ἀσχολίες τους. Ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς του εἶναι κανονικὸς. Στὰ 527 - 530 μ.Χ. ὀλόκληρος ἡ Βοιωτία, καὶ φυσικὰ καὶ ὁ Ὁρχομενός, δοκιμάζεται ἀπὸ τρομακτικὸς σεισμούς. Τὴν καταστροφή τὴν ἐπακολουθεῖ φοβερὸς λοιμὸς καὶ πείνα. Στὰ 551 ὁ Ὁρχομενός πάλι δοκιμάζεται ἀπὸ σεισμός, ὅπως καὶ ἡ Κορώνεια καὶ ἡ Ἀλίαρτος.

Ἀπὸ τὰ 552 μ.Χ. καὶ μετὰ ὁ Ὁρχομενός καθὼς καὶ ὀλόκληρος ἡ Βοιωτία ἀκμάζει. Ἡ ἀκμὴ τοῦ Ὁρχομενοῦ ὠφέλιτο στὸ ἀριστο διοικητικὸ σύστημα τῶν Βυζαντινῶν. Οἱ

κάτοικοί του επιδίδονται με ζήλο στην καλλιέργεια του σίτου. Ἡ παραγωγή του είναι ἄφθονος, ὥστε ὑπάρχει πάντοτε περίσσευμα γιὰ ἐξαγωγή. Παραλλήλως ὁμοίως πρὸς τὴν γεωργικὴ ἀνθησι. ἄρχισε νὰ προοδεύη ἡ ἐκτροφή τῶν μεταξοσκώληκων, ὅπως καὶ ἡ βιοτεχνία τῆς μετάξης. Ἡ νέα αὐτὴ παραγωγικὴ δραστηριότης ὠφείλετο στὸν Ἰουστινιανό, πού καθὼς γνωρίζομε εἰσήγαγε ἀπὸ τὴν Κίνα τὰ ὠὰ τοῦ μεταξοσκώληκος, χάρις στὴν ἐπινόησι δύο μοναχῶν, πού τὰ μεταφέρους μέσα στὶς κούφιεσ βακτηριέσ τους.

Δυστυχῶς, κατὰ τὴν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ βου αἰῶνος, ὁ Ὁρχομενὸς καταλαμβάνεται ἀπὸ Οὐνους καὶ Σλαύους. Ἄλλὰ προσωρινῶς. Αὐτὸ τὸ διάλειμμα ἀνακόπτει πρὸς στιγμὴν τὴν πρόοδό του, λόγω τοῦ πλέμου. Ἀπὸ τὰ μέσα ὁμοίως τοῦ βου αἰῶνος, ὁ Ὁρχομενὸς ὑπάγεται στό θέμα τῆς Ἑλλάδος με πρωτεύουσα τίς Θήβες, καὶ ζῆ ἄρμονικώτατα μέχρι τὸ 1204, δηλαδὴ μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Φράγκων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐν ἔτει 874 μ.Χ. ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Α', ἦλθε στὸν Ὁρχομενὸ ὁ πρωτοσπαθᾶριὸς του Λέων, πού ἔκτισε τὸν ναὸ τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου (Μοναστήρι Παναγιάσ) τοῦ Ὁρχομενοῦ. Ὁ ναὸς αὐτός, ἕνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ καλλιποικίλα μνημεῖα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, διατηρεῖται καὶ σήμερα. Λέγεται ὅτι ἔχει κτισθῆ ἐπάνω στοὺς ναοὺς τῶν Χαρίτων. Ἡ μονὴ τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου διαδραματίζει σπουδαῖο ρόλο στὴ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησι τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς στὴ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ὡς καταφύγιο προστασίας παντὸς δεομένου.

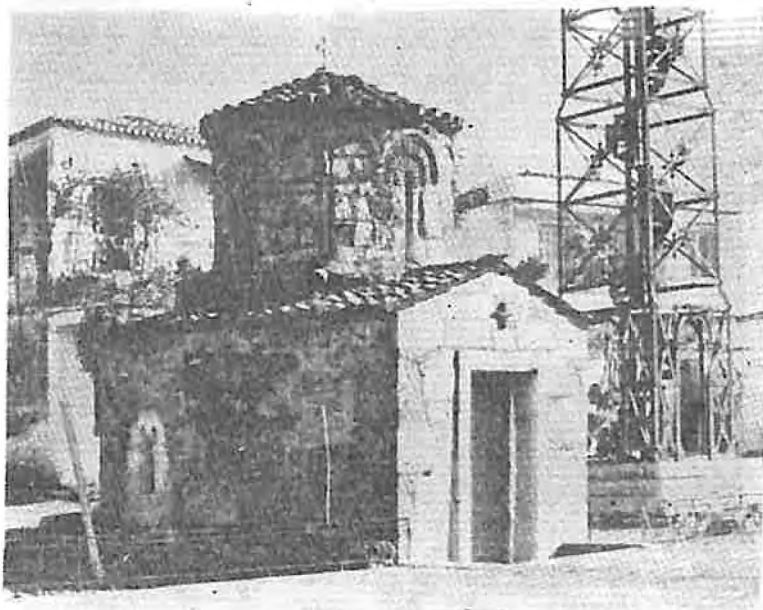
Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς Πουκεβίλ καὶ Λίκ, ὡς τὸ 1821 διατηροῦσε 60 καλογήρους, πού διελύθησαν στὰ 1926 μετὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν κτημάτων τῆς μονῆς. Τώρα ὁ ναὸς ἔχει ἐπισκευασθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία καὶ χρησιμεύει ὡς μητρόπολις ἑνὸς ἐκ τῶν δύο χωρίων τοῦ Ὁρχομενοῦ (Σκριποῦς), οἱ δὲ θάλαμοι τῶν καλογήρων ἔχουν ἐπισκευασθῆ καὶ ἔχει ἐγκατασταθῆ τὸ ἰδιωτικὸ γυμνάσιο Ὁρχομενοῦ ὡς καὶ τὸ Ἀστυνομικὸ Τμῆμα Ὁρχομενοῦ. Ὁ ναὸς

τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἶναι ἀφιερωμένοι εἰς τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον.

Ἐκτίσθη, καθὼς ἀναφέραμε, ἐπὶ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Α' καὶ ἐπὶ πρωτοσπαθαρίου Λέοντος, καθὼς τοῦτο συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή ἐπὶ μαρμαρολίθου ποῦ ὑπάρχει στὸ ἐξωτερικὸ τοῦ τοίχου. Καὶ ἡ ἐπιγραφή ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ἐκαλλιέργησε τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Παύλου καὶ Ἀποστόλου Λέων ὁ Πανεύφημος βασιλικὸς πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τῶν ὑπιακῶν ὑπὲρ λύτρων καὶ ἀφέσεως τῶν πολλῶν αὐτῶν ἀμαρτιῶν ἔτους ἀπὸ κτίσεως τοῦ κόσμου ἑξακισχιλιοστῶ τριακοστῶ ὀγδοηκοστῶ». Ἐτέρα ἐπιγραφή εὕρισκομένη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπίσης τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας γράφει: «Ἐλαλλιέργησεν τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τοῦ ἀποστόλου Λέον ὁ πανεύφημος βασιλικὸς πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τῶν ὑπιακῶν καὶ λύτρων καὶ ἀφέσεως τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀμαρτιῶν ἐπὶ Ἰγναντίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀμήν».

Στὰ 910 μ.Χ. εἰσέβαλαν Βούλγαροι ὑπὸ τὸν Συμεὼν ποῦ κατέλαβε καὶ τὸν Ὁρχομενὸ. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος κτίζεται καὶ ἡ μονὴ Ἁγίου Νικολάου Καμπιῶν, τῆς περιφερείας Ὁρχομενοῦ. Τὸ 985 ὁ Ὁρχομενὸς καὶ ὅλη ἡ Βοιωτία καταλαμβάνονται ἐπίσης ἀπὸ τὸν τσάρον τῶν βουλγάρων Σαμουήλ. Γιὰ νὰ ἀποφύγουν τοὺς φοβεροὺς αὐτοὺς κατακτητῆς, καὶ ἰδίως τὸν Συμεὼνα. Οἱ Ὁρχομενιοὶ καθὼς καὶ πολλοὶ Βοιωτοί, καταφεύγουν στὴ Θεσσαλία. Οἱ βούλγαροι ὁμως δὲν παρέμειναν ἐπὶ μακρόν. Στὰ 1010 ἔφθασεν στὴ Λεβιάδεια καὶ τὸν Ὁρχομενὸς ὁ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος ποῦ τοὺς ἐπετέθη καὶ τοὺς ἐνίκησε γιὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξη τελικῶς. Εἰς μνήμην τῶν νικῶν του καὶ ὡς εὐχαριστήρια πρᾶξι ἔκτισε πολλὰς ἐκκλησίας στὴ βοιωτικὴ περιοχὴ καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτῆς εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Σώζοντος καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ὁρχομενοῦ, ποῦ σώζονται καὶ σήμερον εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ οἱ εἰκόνες των εἶναι ζωγραφισμένες ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ἀταλάντης Νεόφυτο, τὸ 1770. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ βασιλεὺς τῶν Νορμανδῶν Ρογήρος ὁ Β' κατέλαβε τὸν Ὁρχομενὸ καὶ τὰς Θήβας ἀπ' ὅπου ἀπήγαγε τοὺς μεταξοτεχνί-

τες και μετέφερε τούτους στη Σικελία. Ἀπὸ τότε ὑπάρχουσι εἰσέτι τὰ νέα ἑλληνικὰ στοιχεῖα τῆς Σικελίας.

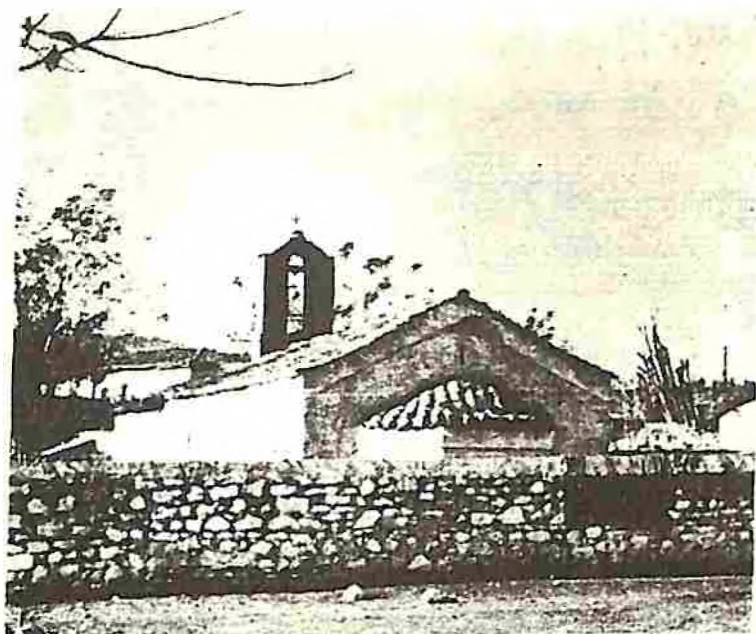
Ναὸς τοῦ Ἁγίου Σώζοντος Ὁρχομενοῦ τοῦ 1010 μ. Χ.

Φράγκοι καὶ Καταλανοὶ

Τὴν κατάληψι τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἀκολουθεῖ καὶ ἡ κατάληψις τοῦ Ὁρχομενοῦ (1204) ἀπὸ τὸν Ἐνετὸν Βονιφάτιον, ὅστις καταλαμβάνει τὴν Βοιωτία, τὴν Ἀττικὴ καὶ τὴν Μεγαρίδα.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ὑπάγεται στὸ Δουκάτο τῶν Θηβῶν ὑπὸ τὸν Ὅθωνα Δελαρὸς ποῦ εἶναι ταυτοχρόνως δούξ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀπὸ τὸ 1225 ἡ Βοιωτία, Ἀττικὴ καὶ Μεγαρίδα, εἰσῆλθαν στὴν κυριαρχία τοῦ ἡγεμόνος Ὅθωνος Δελαρὸς, Δουκὸς τῶν Θηβῶν καὶ Ἀθηνῶν. Στὰ 1263 στὴν κυριαρχία τοῦ Ἰωάννου Α' Δελαρὸς καὶ τοῦ ἄρχοντος τῆς Λεβαδείας Γουλιέλμου Δελαρὸς.

Ναός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ὁρχομενοῦ τοῦ 1010 μ. Χ.

Ἄπο τὰ 1280-1287 στήν κυριαρχία τοῦ Γουλιέλμου Δελαρός δουκὸς Ἀθηνῶν - Θηβῶν.

Ἄπο τὰ 1287 - 1308 στήν κυριαρχία τοῦ Γουίδου Β' Δελαρός δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄπο δὲ τὰ 1309 - 1311 στήν κυριαρχία τοῦ Βάλθερος ἢ Γουλθήρου Βριεννίου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν δουκάτων ὁ Ὁρχομενὸς ἐπιδίδεται καὶ πάλι στὰ φιλειρηνικά του ἔργα καὶ ζῆ σὲ συνεχῆ πρόοδο.

Τὴν 15ην Μαρτίου 1311 οἱ Καταλάνοι φθάνουν ἀπὸ τὴν Θεσσαλία στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Κηφισοῦ, κάτω ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Ὁρχομενὸ καὶ παρά τὴν σημερινὴ θέσι Νταμάρια ἢ Γύφτισσα. Εἰς τὸ μεταξύ ἔφτασε καὶ στρατοπέδευσε κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἀκρόπολι τοῦ Ὁρχομενοῦ ὁ Δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν Βριέννιος πού εἶχε μαζί του καὶ 500 μισθοφόρους Καταλάνους, ἀπὸ τοὺς πλέον ἐκλεκτοὺς. Οἱ Καταλανοὶ ὅμως ἔστα-

σίασαν, γιατί δεν ήθελαν να πολεμήσουν έναντι των όμοφύλων των. Ο Βριένιος τους επέτρεψε να αποχωρήσουν και τότε επί κεφαλής 200 Γάλλων Ιπποτών, που φορούσαν τις καινούργιες πανοπλίες των και χρυσούς πτεριστήρες και μαζί με άλλους έγχωριους ιππότες έπετέθη κατά των Καταλανών. Η μάχη που διεξήχθη ήταν τόσο σκληρή, αλλά και τόσο μεγαλοπρεπής, που ούτε η μάχη του Φιλίππου, ούτε του Σύλλα στην ίδια τοποθεσία δεν μπορούσαν να συγκριθούν μ' αυτήν.

Θέαμα μεγαλοπρεπές παρουσίαζαν προπαντός οι πολύχρωμες πανοπλίες των Γάλλων Ιπποτών, που κρατούσαν την λεοντοφόρο σημαία του Βριενίου. «Η επίθεση των Ιπποτών υπήρξε εξαιρετικώς όρμητική, αλλά πριν οι Ιπποι φθάσουν εις τὸ μέσον του πεδίου έβυθίσθησαν εις τὸ έλος και οι Ιππότες και οι Ιπποι έκυλούντο εις τὰ κεκρυμένα τέλματα, ανίκανοι να όρθοποδήσωσι. Και άλλοι μὲν εκ των Ιππων συνεκυλούντο μετά των πανόπλων Ιππέων επί του πηλοῦ, άλλοι δὲ αποδείσαντες τους Ιππείς και εν τῷ τέλματι στερεῶς εμπλακέντες ίσταντο ακίνητοι δίκεν ανδριάντων Ιππων.» (Ουίλιαμ Μίλλερ Φραγκοκρατία Γ. Κώνστα : 'Ιστορία 'Αθηνών). Τότε εύρηκαν την εύκαιρία να έπιπέσουν οι Καταλάνοι και με την σπάθην και την λόγχην έφόνευσαν τους περισσότερους.

Η μάχη υπήρξε τόσο φονική, ώστε κατά τον Μουντάνερ την ήμερα εκείνη έφονεύθησαν 20.000 πεζεζοί, ό δούξ των 'Αθηνών Βάλτερος Βριένιος και όλοι οι Φράγκοι Ιππότες, πλην δύο, και μεταξύ αυτών ήταν ό δυνάστης του 'Ακραϊφνίου 'Αντώνιος Φλάμενος, που εύγνωμωνών για την διάσωσίν του έκτισε τον Ναόν του 'Αγίου Γεωργίου (Καρδίτσης Βοιωτίας). Την εποχήν αυτή η έπαρχία Λεβαδείας διάκειτο μάλλον φιλικῶς προς τους Καταλανούς και όχι προς τους Φράγκους, γιατί δεν είχαν συμπεριφερθῆ καλῶς.

Η νίκη αυτή των Καταλανών είχεν ὡς συνέπεια να αλλάξῃ κηδεμονία η Βοιωτία.

Τους Φράγκους από τὸ 1311 μ.Χ. τους διαδέχονται οι Καταλανοί και η περίοδος αυτή είναι περίοδος δεινῶν για όλόκληρη τῆ Βοιωτία.

Στό 1363 ἐπῆλθε ρῆξις μεταξύ τῶν Καταλανῶν καί ὁ ἄφρων Λόρια ἐκάλεσε σέ βοήθεια τοὺς Τούρκους. Ὁ Μουράτ ὁ Β' εἰσέβαλε στήν Ἀττική καί τήν Βοιωτία καθῶς καί στόν Ὀρχομενό. Ἡ παραμονή ὁμοῦ τῶν Τούρκων εὐτυχῶς ὑπῆρξε σύντοκη. Τελικῶς ἐξεδιώχθησαν στό 1365.

Στά 1380 εἰσέβαλον στή Λεβάδεια καί σ' ὅλη τή χώρα τῆς Λεβαδείας (καί Ὀρχομενό) οἱ Ναβαρραῖοι (Καταλανοί τυχοδιῶκται). Ἀλλά τό 1381 ἐξεδιώχθησαν ἀπό τόν Ἀτζαϊόλη. Στά 1381 ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσραγωνίας Πέτρος Ε' γιά νά ἐνισχύσει τοὺς πατριῶτες του, λόγω τῶν ἀπωλειῶν πού εἶχαν ὑποστῆ, ἔφερε χιλιάδες Ἀλβανούς καί ἀπό τότε χρονολογεῖται καί ἡ ἐγκατάστασις τούτων στή Βοιωτία, ἀλλά στόν Ὀρχομενό ποτέ δέν ἐγκαταστάθηκαν ὀριστικῶς.

Τουρκοκρατία

Στά 1390 οἱ Τούρκοι ὑπὸ τόν Ἐβρενόμπειην εἰσβάλουν καί προβαίνουν σέ μεγάλες λεηλασίες στή Λεβάδεια, Ὀρχομενό καί σέ ὁλόκληρη τή Βοιωτία. Στά 1394 περιῆλθε ὅλη ἡ περιοχή τῆς Λεβαδείας καί τοῦ Ὀρχομενοῦ ὑπὸ τόν Βογιατζήτ (κατά τόν Λύκ. περι Καταλανικῶν φρουρίων).

Ἀπὸ τό ἔτος 1402—1435 ὁ Ὀρχομενός, ἡ Λεβάδεια καί αἱ Θῆβαι τελοῦν ὑπὸ τόν ἐνετόν Δούκα τῶν Ἀθηνῶν καί Βοιωτίας τόν Ἀντώνιο Α' Ἀτζαϊόλην. Κατά τήν περίοδο αὐτή ὁλόκληρος ἡ Βοιωτία ζῆ ἐν ἡρεμίᾳ γιατί ὁ Ἀντώνιος Α' ἤσκησε τήν ἐξουσία του φιλανθρώπως, ἐπιεικῶς καί σωφρόνως γι' αὐτό καί ἐγινε δημοφιλῆς στό δουκάτο.

Στά 1436 εἰσέβαλε στή Βοιωτία ὁ Μουράτ ὁ Β'. Τήν χώρα προηγουμένως τήν εἶχε καταλάβει ὁ Γεώργιος Χαλκοκουνδύλης, συγγενῆς τῆς Μαρίας Μελισσινῆς, χήρας τοῦ Ἀντωνίου Α'. Κατά τό 1445 εἰσέβαλε στή Βοιωτία ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καί τό 1446 κατελήφθη ἡ Βοιωτία ἀπό τόν Μουράτ Β'. Τό 1460 ὁ Μωάμεθ Β' προσήρτησε τήν Βοιωτία στό τουρκικό κράτος, καί τήν ἔκαμε τουρκική ἐπαρχία.

Ἡ Βοιωτία παρέμεινε ἀπό τότε ὡς τὰ 1821 ὑπὸ τόν τουρκικό ζυγό ἕτοι ἀπὸ τό 1434 μετὰ τήν δολοφονίαν τοῦ

Δουκὸς Θηβῶν καὶ Βοιωτίας τοῦ Φραγκίσκου τοῦ Β' ἢ Φράγκου.

Οἱ Τοῦρκοι ποὺ κατέκτησαν τὴν Βοιωτία καὶ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τὸν Ὀρχομενὸ, ἐσεβάσθησαν ὡς καὶ σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ἀρχὴν, τὴν θρησκεία, τὴ γλῶσσα, καὶ τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων.

Ὁ σεβασμὸς αὐτὸς ἦταν μέγα ἀπόκτημα γιὰ τοὺς ὑποδουλωθέντες Ἕλληνες, γιὰτὶ ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα ὑπῆρξεν ἡ κιβωτὸς ποὺ διέσωσε τὸν ἑλληνισμό κατὰ τὸν κατακλισμὸ τῆς μακρᾶς δουλείας.

Ὁ κλῆρος ποὺ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν διαχείρησι τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων, προσέφερε ἀνυπολογίστους ὑπηρεσίας στὸ ἔθνος. Τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας Ὀρχομενοῦ ὑπῆρξε τὸ κρυφὸ σχολεῖο ὅπου ἐδιδάσκοντο τὰ πρῶτα γράμματα τὰ παιδιὰ τοῦ Ὀρχομενοῦ καθὼς καὶ ὅλης τῆς περιοχῆς. Δυστυχῶς ὁ κατακτητὴς δὲν ἐσεβάσθη τὴν ἰδιωτικὴν περιουσίαν τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως τὴν ἀκίνητην καὶ μάλιστα τὴν ἀποτελουμένην ἀπὸ γαίης.

Ἡ πλουσία γῆ τῆς Βοιωτίας καθὼς καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ περιῆλθε εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Σουλτάνου καὶ διενεμήθη μεταξὺ τῶν μουσουλμάνων ἀξιωματικῶν τὰ Βακούφια εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Σουλτάνου τὰ μεγάλα κτήματα: φέουδα, τεμάρια ἢ τσιφλίκια ἐδόθησαν σὲ διακεκριμένους πασάδες, Βήδες καὶ ἄλλους μεγιστάνες. Στὸν Ὀρχομενὸ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς γαιοκτησίας ἦταν ἐλεύθερον ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ 1'5, ἐντὸς τῆς περιοχῆς Τσαμάλι. (Σκριοῦς) καὶ Πλατεῖες Πετρομαγούλας). τὰ ἔλαβον οἱ Βοεβόδες. Τὰ κτήματα Πλατεῖες μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ δημόσιον ὁ ὄπλαρχηγὸς Καλογερόπουλος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπωλήθησαν ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τοῦ στοῦς Ὀρχομενοῦ, κατὰ τὸ 1926.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπὸ τὸ 10ον ἔτος τῆς ἡλικίας τους καὶ ἄνω ἐπλήρωναν τὸν κεφαλικὸν φόρον, τὸν λεγόμενον χαράτσι, ἐξαγοράζοντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐτησίως τὴν ζωὴν τους. Καὶ μέχρι τοῦ 1645 ἔπρεπε νὰ προσφέρουν τὸ πέμπτον ἄρρεν τέκνον γιὰ τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων. Ἀλλὰ τὸ παιδομάζωμα αὐτὸ μετὰ ἀπὸ

τὸ 1645 κατηργήθη. Ἦδη ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ τὴν φραγκοκρατίαν, τὰ χωριά καὶ οἱ πόλεις εἶχαν τὶς κοινότητες. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ κάθε πόλις ἢ χωριὸν εἶχε τοὺς ἀρχόντες του, ποὺ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λοοῦ καὶ ὠνομάζοντο δημογέροντες, προεστοί, ἐπίτροποι, τουρκιστί: κατσαμάκηδες ἢ μουχεάριδες. Αὐτοὶ διοικοῦσαν τὴν κοινότητα μεριμνοῦσαν γιὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους καὶ εἰσέπραττον τοὺς φόρους. Ἡ δημογεροντία ἀποτελοῦσε θεσμὸ πολῦτιμο, προνόμια αὐτοδιοικήσεως, ποὺ συνέτεινε ἀποφασιστικῶς στὴν προστασία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ δημογέροντες μαζί με τοὺς ἐπισκόπους ἀποτελοῦσαν τὶς ἀρχές τῶν χριστιανῶν, ἀρχές ἀναγνωριζόμενες ὑπὸ τῶν διοικητῶν, καὶ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Τὴν ἐκλογή τῶν δημογερόντων τὴν ἐνέκρινε ἡ τουρκικὴ διοίκηση, ποὺ ἀσκούσε καὶ τὸν ἔλεγχο ἐπὶ τῶν πράξεων τῆς δημογεροντίας.

Ἡ περιφέρεια Λεβαδείας ὡς τὸ 1821, δὲν ὑπέστη τόσα δεινά, ὅσα ἡ ὑπόλοιπος Ἑλλάς. Τοῦτο ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ Λεβάδεια εἶχε πρῶτοντες ἀριστοκράτες, μορφωμένους καὶ φιλόξενους ἀνθρώπους (Λογοθέτης, Λάππας, Νάκος κλπ.). Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὅτι κατὰ τὸ 1770 ἦτο πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὸ 1770 εἰσάγεται στὸν Ὀρχομενὸ καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ βάμβακος. Ὁ πρῶτος σπóρος προήρχετο ἀπὸ τὴν Μακεδονία. Καὶ τὸ γεωργικὸ αὐτὸ προϊόν θὰ ἐξελιχθῆ μετὰ τὴν πρόοδο τοῦ χρόνου εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν προϊόν τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τοῦ νομοῦ Βοιωτίας. Τὴν οἰκονομικὴ ὁμως εὐημερία ποὺ ἐπικρατεῖ, ἔρχεται νὰ ἀνακόψῃ στὰ 1789 μιὰ φοβερὴ ἐπιδημία σ' ὀλόκληρη τὴν ἐπαρχία Λεβαδείας, ποὺ προκαλεῖ τὸν θάνατον ἑκατοντάδων ἀνθρώπων.

Ἀπὸ τὸ 1394 μέχρι τὸ 1687 σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα ἐγίναν πολλὰ κινήματα ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Δυστυχῶς ὁμως δὲν διαθέτομε ἐπαρκῆ στοιχεῖα γιὰ τὴν συμμετοχὴ τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῶν Βοιωτῶν στὰ κινήματα αὐτά.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1780 πρῶτος ὁ Ἰωάννης Καλποῦζος

ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως στὴν περιφέρεια Λεβανδείας, γιὰτὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ ἀνεπτέρωθσαν κατόπιν τοῦ διαγγέλματος τοῦ Μεγάλου Πέτρου τῆς Ρωσίας, πού καλοῦσε τοὺς Ἕλληνας ν' ἀγωνισθοῦν μαζί του κατὰ τῶν Τούρκων. Στὴν πρώτη αὐτῆ ἐνέργεια ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ὁρχομένιος Γούλας. Τὸ 1788 ἐνέσκηψε καὶ πάλι ἐπιδημία πανώλους στὴν ἐπαρχία Λεβανδείας, προκαλώντας τὸ θάνατο χιλιάδων ἀνθρώπων, μεταξύ τῶν θυμάτων ἦσαν καὶ πολλοὶ Ὁρχομένιοι. Κατὰ τὸ 1789 παρουσιάζονται στὸ θέατρο τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ὁ Ἄνδρουῦτσος, ὁ πατέρας τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ ὁ Λάμπρος Κατσώνης. Ὁ μὲν πρῶτος εἶχε ἔδρα τὴν περίξ περιφέρειαν Ὁρχομενοῦ, μαζί του δὲ εἶχε καὶ τὸν ὄπλαρχηγὸν Ζυγούραν, τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων. Κάποτε ἔκαναν ἐπιδρομὴ στὴν πόλιν Λεβανδείας καὶ ἔκαψαν ἕνα μέρος τῆς, καθὼς ἱστορεῖ τὸ ἀκόλουθο τραγούδι τοῦ Ἄνδρουῦτσου:

*« Πρὸς οἷς ἄρχοντες Λεβανδιῶς,
πρὸς οἷς Κοτζημπιάσηδες,
γρήγορα τὸ μονομάσελε, λοιπὸν εἰς τὰ παλλικύρια,
βάζω φωτιὰ εἰς τὴν χώραν σας καὶ καίω τὰ σουράγια,
καπνίζω τὶς κερὰδες σας καὶ τὶς ἀρχόντισσές σας ».*

Κατόπιν ὁ γέρο Ἄνδρουῦτσος, μαζί μὲ Λεβανδιῆτες καὶ τὸν Ὁρχομένιον Ζυγούραν ἐπῆγαν εἰς τὸν Ὀδυσσεῖα Ἄνδρουῦτσο καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην Καφηρέα τὸ 1789.

Τὸ 1809 ἦλθεν εἰς Ὁρχομενὸν ὁ μέγας ποιητὴς Λόρδος Βύρων, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ φίλου του Τζῶν Ὀμπχάους, τοῦ ὑπηρετοῦ Φλέτερ καὶ τῶν σωματοφυλάκων του καπετὰν Βασίλη, Ἕλληνας, πού τοῦ εἶχε συστήσει ὁ Ἄλῃ πασῆς, καὶ Λαρτὶς Ταχέρ, Τουρκαλβανός. Ὁ Βύρων κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του αὐτὴν ἔφερε καὶ συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γιάννη Λογοθέτη πρὸς τοὺς φίλους του Ὁρχομενίου, στοὺς ὁποίους ἔγραφε: «στοὺς ὑποταχτικούς τοῦ κ. Λογοθέτη, στὸν Ὁρχομενόν». Κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του ὁ Βύρων στὸν Ὁρχομενόν, λέγει ὅτι οὐδὲν ἀξίον λόγου παρετήρησε στὸν σύγχρονον Ὁρχομενόν, εἰμὴ μόνον κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἱερᾶς

μονής τῆς Θεοτόκου τοῦ ἔκανε ἐντύπωσι ὁ ἡγούμενος πού προσεποιεῖτο τὸν ἄθεον καὶ ἐπίσης λέγει ὅτι στὴ ζωὴ του δὲν συνήτησε χονδρὸν ἄνθρωπον, ὅπως ἦταν κάποιος βοσκὸς Δημήτρης ὀνομαζόμενος, πού ὄλη τὴν ἡμέρα βρισκόταν κοντὰ στὰ νερά τῶν πηγῶν τῶν Χαρίτων. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Ὅρχομενὸς ἠρίθμει 160 οἰκίας, ἤτοι 110 ἢ Σκριποῦ καὶ 50 ἢ Πετρομαγούλα.

Τὸ 1821 κηρύσσει στὴν Λεβάδεια τὴν ἐπανάστασι ὁ Ἄθανάσιος Διάκος. Ἀφοῦ ἐπίεισε τὸν βοεβόδαν Λεβαδεῖας, ἔλαβε ἄδεια νὰ ἐξοπλίση σῶμα 300 ἀνδρῶν καὶ ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Ὅδυσσέα Ἀνδροῦτσο κατορθώνει τὴν 30 Μαρτίου νὰ ἐγκλείσῃ στὸ φρούριον τῆς Λεβαδεῖς 1000 τουρκαλβανούς. Τὴν 1ην Ἀπριλίου ὁ Βασίλειος Μπουσγος, κατὰ διαταγὴν τοῦ Διάκου, καταλαμβάνει τὰς Θήβας ἀμαχητὶ, ἔχοντες μαζί τους καὶ Ὅρχομενίους.

Ἡ Βοιωτία σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἐπαναστατημένου ἔθνους συμμετέχει ἐνεργῶς. Τὸ 1822 τὴν 1ην Ἰανουαρίου στὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσι, συμμετέχουν δύο Λεβαδεῖς, ὁ Λάμπρος Νάκος καὶ ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης. Τὸν Λογοθέτη αὐτὸν τὸν συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ ὅταν στὰ 1809 ἐπισκέπτεται τὸν Ὅρχομενὸ ὁ μέγας ποιητὴς Λόρδος Βύρων.

Σημειωτέον ἀκόμη ὅτι ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης ἦταν ἓνας ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους κτηματίες τῆς περιφερείας καὶ ἰδιαιτέρως καλλιεργοῦσε στὸν Ὅρχομενὸ πολλὰ κτήματα μὲ βαμβάκι καὶ σιτηρά.

Στὸ μεταξύ ἡ συμμετοχὴ τῶν Ὅρχομενίων στοὺς ἀγῶνες τῆς ἐπανάστασεως ἦταν συνεχῆς. Τὸν Ἀπρίλιο 1821 ὁ Ἄθανάσιος Διάκος, ἔχοντας μαζί του Λεβαδεῖς καὶ τὸν Ὅρχομενίον Ρουμάνη, ἔδωσε τὴν μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Ἡ μάχη ἦταν φονικώτατη, ἀλλὰ ἀνάμεσα στοὺς ἐπιζήσαντες ἦταν ἀπὸ τοὺς Λεβαδεῖς ὁ Β. Μπουζγος καὶ ἀπὸ τοὺς Ὅρχομενίους ὁ Ρουμάνης.

Τὰ τέλη Ἰουνίου 1821 στὴ Βοιωτία εἰσέβαλεν ὁ Δράμαλης πού τὴν κατέλαβε, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ Ὅρχομενοῦ. Παντοῦ ἀπλώθηκε ἡ καταστροφὴ καὶ ὁ θάνατος. Ἡ φήμη τῆς φρίκης πού σκόρπιζε προπορευόταν. Γιὰ τοῦτο,

ὅταν οἱ Ὀρχομενιοὶ πληροφορήθηκαν τὴν κάθοδόν του, οἱ μὲν ἄνδρες κατέφυγον στὸ Πτώων ὄρος (Χλωμόν) καὶ τὸν Ἐλικῶνα, τὰ δὲ γυναικόπαιδα κατέφυγαν, ἄλλα στὴν Ἱερὰ μὴ Δαυλείας καὶ ἄλλα στὸ βυζαντινὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (Καμπιά). Ἐνῶ ὁμως οἱ Βοιωτοὶ κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴν ἀμυχανία καὶ τὸν τρόμο, στὶς 15 Νοεμβρίου 1822 ἐμφανίζεται ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτσος. Συναντᾶται μὲ τὸν ἐκ Λεβαδείας Ἀντώνιο Γεωργαντᾶ, καὶ συζητοῦν τὰ τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Ὀδυσσεύς, ὕστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες κατεβαίνει στὸν Ὀρχομενὸ καὶ διοργανώνει τοὺς Ὀρχομενίους ἐπαναστατικῶς. Παρ' ὅλους ὁμως τοὺς ἀντιπερισπασμούς, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1823 ὁ Ἰουσοῦφ πασᾶς κατεβαίνει στὴ Βοιωτία καὶ στὸν Ὀρχομενὸ. Ἡ φρίκη καὶ ἡ καταστροφή πού κυριαρχοῦσαν ἐπὶ Δράμαλη, ἐπαναλαμβάνονται καὶ πάλιν καὶ αὐτὴ τὴ φορά πυρπολεῖται καὶ ἡ Λεβάδεια. Ἀπὸ τὸ 1823-1826 ὁ Ὀρχομενός, ὅπως καὶ ἡ Λεβάδεια, ζοῦν ὑπὸ συνεχῆ ὑποδούλωσι καὶ μὲ μικρὰς μόνον ἐξεγέρσεις.

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1826 διέρχεται ἀπὸ τὸν Ὀρχομενὸ μεταβαίνοντας στὴν Ἀράχωβα ὁ ὄπλαρχηγὸς Βάγιας Γρίβας. Ὁ Γρίβας ἐπεστράτευσεν Ὀρχομενίους καὶ ἀφοῦ συναπεκόμισε καὶ μερικὰ ζῶα καὶ τρόφιμα ἦλθε στὴν Ἀράχωβα, καὶ τὴν 24ην Νοεμβρίου 1826, ἐγίνε ἡ ὁμώνυμος μάχη, ὅπου ὑπέστησαν πανωλεθρία οἱ ἐκεῖ Τουρκαλβανοὶ ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς δυνάμεις ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγο Γεώργιο Καραϊσκάκη.

Εἰς τὸ μεταξύ, ὅταν οἱ Τοῦρκοὶ ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ὁ ἀρχιστράτηγος Καραϊσκάκης εἶχε μεταβῆ πρὸς προάσπιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν κατέλαβον τὸ 1828 καὶ πάλιν τὸν Ὀρχομενὸ. Εὐτυχῶς ὁμως κατέφθασε στὸν Ὀρχομενὸ ὁ ὄπλαρχηγὸς Βάσσος, πού τοὺς ἐξεδίωξε καὶ οἱ Τοῦρκοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὴ Λεβάδεια. Ἔτσι ἀπηλευθερώθη ὁ Ὀρχομενός. Ὁ Βάσσος ὁμως συνέχισε τὴν καταδίωξιν τῶν ἐν Λεβαδείᾳ ἐγκατασταθέντων Τούρκων ἐνισχυόμενος καὶ ἀπὸ Ὀρχομενίους. Οἱ Τοῦρκοὶ τελικῶς ἀναγκάστηκαν νὰ παραδοθοῦν στὸ Βάσσο ἀφήνοντας 1000 πεζοὺς, ἵππεῖς καὶ 3 πεδινὰ πυροβόλα, ὡς ἐπίσης ζῶα, τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Ὁ Ὀρχομενὸς ἐκτὸς τῆς δυνάμεως εἰς ἄνδρες διέθετε καὶ τρόφιμα (ὄσπρια καὶ σῖτο). Τοῦτο τὸ ἐγνώριζαν καλῶς οἱ ὄπλαρχηγοί. Στὸ 1829 ὁ Κριεζώτης καὶ ὁ στρατηγὸς Σκουρτανιώτης βρέθηκαν σὲ δύσκολη θέσι νὰ συντηρήσουν τὸν στρατὸ τους καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὸν Ὀρχομενόν. Πραγματικὰ ἐκεῖ τοὺς ἐφωδίασαν μὲ ὄσπρια καὶ 500 κιλά σῖτον καὶ ἔτσι κατῶρθωσεν νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα. Στὶς 12 Σεπτεμβρίου 1829 ὁ ἀρχιστράτηγος Δημήτριος Ὑψηλάντης ὅταν πληροφορήθηκε πῶς θὰ περνοῦσαν ἀπὸ τὴν Πέτρα οἱ Τοῦρκοι συνεκέντρωσε δυνάμεις. Μεταξὺ τῶν μαχητῶν του ἦσαν καὶ Λεβαδεῖς καὶ Ὀρχομενιοί. Ἡ ἐπίθεσις ἐναντίον τῶν Τοῦρκων ἦταν ὀρμητικὴ καὶ ἑτεροματίσθη μὲ τὴν ἦττα καὶ τὴν συνθηκολόγησί τους. Μὲ τὴν μάχη τῆς Πέτρας, τὴν τελευταία τῆς Ἐπαναστάσεως, ἠλευθερώθη ὀλόκληρος ἡ Βοιωτία καὶ τὸ 1830 ἡ Ἑλλάς ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον βασιλείον.

Νεώτεροι ἑλληνικοὶ χρόνοι τοῦ Ὀρχομενοῦ

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Βοιωτίας καὶ μαζί μὲ αὐτὴν καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ συνετελέσθη τὸ 1829. Ἡ ἔλευθερία ἔμως βρῖσκει παντοῦ ἐρείπια καὶ οἰκονομικὴ καταστροφή.

Ἀπὸ τὸ 1830 ὁμως ἀρχίζει ἡ ἀναδημιουργία καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνόρθωσις. Μὲ ὑπεράνθρωπες προσπάθειες μὲ τὰ ἐναπομεινάντα πρωτόγονα καλλιεργητικὰ μέσα, γιὰ ἀξιοποίησι τῶν ἐγκαταλελειμμένων ἀγρῶν, πού οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν χέρσοι, δημιουργοῦν τὸν ἐλεύθερο βίον τους.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος οἱ καλλιέργειες εἶχαν σταματήσει, τὰ ἀμπέλια τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχαν καταστραφῆ ἀπὸ τὸ τουρκικὸ ἵππικόν, τὰ ζῶα τους εἶχαν ἐξαφανισθῆ, ἄλλα εἶχαν σφαγῆ κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ ἄλλα ἐλεηλατήθησαν ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ὀρχομενίους ζοῦσαν ἀπὸ τὴν ἀλιεῖαν τῶν ἰχθύων καὶ ἐγγέλιων τῶν ποταμῶν Μέλωνος καὶ Κηφισσοῦ ὡς καὶ τῆς Λίμνης. Ἐπίσης συνετηροῦντο καὶ ἀπὸ τὸ κυνήγι τῶν ἀγριοχοίρων καὶ ὕδροβίων πτηνῶν (ἀγριεὶς χῆνες καὶ πάπιες). Ἐπὶ πλέον

οί κατοικίες τών Ὀρχομενίων, κατά τὰ ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχαν καταστραφῆ καί οἱ ἐλάχιστες ἀναπομείνασες ἦσαν τρῶγλες, γιατί ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς σταῦλοι τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Οἱ Ὀρχομενιοὶ λόγῳ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν καί τῶν ἐλῶν τῆς Λίμνης Κωπαΐδος, τόσον κατά τὰ χρόνια τῆς δουλείας, ὅπως καί ἐν συνεχείᾳ ἐθερίζοντο ἀπό τήν ἐλονοσία καί τήν φυματίωσι.

Ἄλλὰ ὡσάν νά μή ἔφθαναν τὰ δεινὰ αὐτά τῶν Ὀρχομενίων εἶχον ν' ἀντιμετωπίσουν καί τās ληστρικές ἐπιδρομάς, πού συνεχίσθησαν μέχρι τὸ 1850 λόγῳ τῆς ἐπικρατοῦσης ἀναρχίας καί τῆς δυσχεροῦς διακυβερνήσεως τῆς χώρας. Οἱ φοβερότερες συμμορίες ἦταν στὰ 1848, ἡ συμμορία Τζαμάλα καί Βελέντζα καί στὰ 1850 Μπελούκα καί Νταβέλη.

Τὸ 1883 ὁ Ὀρχομενὸς ὑπήγετο διοικητικῶς καί ἱερατικῶς εἰς τās Θήβας, με μητροπολίτην τὸν σεβασμιώτατο Παῖσιο. Στὰ 1834 ἐπεσκέφθη τὸν Ὀρχομενὸ ὁ Βασιλεὺς Ὁθων. Ἡ ὑποδοχὴ του ὑπῆρξε ἐνθουσιώδης ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν Ὀρχομενίων με ἐπικεφαλῆς τὸν τότε δημοτικὸν ἄρχοντα Ἰωάννην Ζυγουρδάκη. Στὰ 1835 καί διὰ τοῦ ἀπὸ 1/13 Ὀκτωβρίου Β.Δ. ὁ Ὀρχομενὸς ὑπήχθη, με τήν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν, στὴν ἐπαρχία Λεβαδείας, ἰδρυθέντος ταυτοχρόνως καί τοῦ θεσμοῦ τῶν Δημαρχιῶν. Μεταξὺ τῶν 12 δήμων τῆς ἐπαρχείας Λεβαδείας, ἰδρύθη καί ὁ Δήμος τοῦ Ὀρχομενοῦ με ἔδραν τὴν Σκριποῦ, ἀργότερον δὲ τὴν Πετρομαγούλαν. Στὸν Δήμο Ὀρχομενὸ ὑπήγοντο τὰ χωριά Ἄγιος Δημήτριος, Ρώμεικο, Ἄγιον Σπυρίδων καί Καρυά.

Πρῶτος Δήμαρχος τῶν Ὀρχομενίων ἀνεκηρύχθη ὁ Ἰωάννης Ζυγουρδάκης, ἀργότερον οἱ Ἰωάν. Ζυγούρας, Κωνστ. Ζυγουρδάκης, Κων. Ρουμάνης καί τελευταῖος κατά τὸ 1914 ὁ Ἀθανάσιος Τσαγαλαῆς. Στὰ 1853 ἄρχισε ἡ προσπάθεια ἐξωραϊσμοῦ τοῦ Ὀρχομενοῦ καί ἐπὶ Δημάρχου Ι. Ζυγούρα. Χάρις στὶς προσπάθειες τοῦ προαναφερθέντος Δημάρχου ἰδρύθη στὴν πλατεῖα Πετρομαγούλας ὁ ἱερὸς ναὸς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκά, ἀνοίχθησαν δρόμοι, κατεσκευάσθησαν γέφυραι καί ἄλλα κοινωφελεῖ ἔργα. Ἀπὸ τὰ 1853-1882, οἱ Ὀρχομενιοὶ, ἐξαιρετικῶς φιλόπονοι κατῶρθωσαν νὰ ἀξιοποιη-

σουν τίς κατεχόμενες γαῖες τῶν καί ἐπεδόθησαν στήν ἀνα-
φύτευσιν τῶν ἀμπέλων, στήν κατασκευή τῶν ἐρειπωμένων
οἰκιῶν τῶν κατ' αὐτόν τόν τρόπον, ἀκολουθεῖ συνεχῶς βελ-
τιούμενος ρυθμός τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου.

Ἱερός Ναός Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ Ἰδρυθεῖς τό 1853.

Οἱ Ὁρχομένιοι λόγῳ τῶν πλουσίων ἐδαφῶν τῶν πα-
ρήγαγον μεγάλες ποσότητες σίτου. Ἡ ἀγορά τῆς Λεβαδείας
κατεκλύζετο οὐσιαστικῶς ἀπό τήν σιτοπαραγωγήν τοῦ Ὁρ-
χομενοῦ καί ἐπί πλέον ἡ Λεβάδεια ἀπ' αὐτόν ἐπρομηθεύετο
πολλά σφάγια ἐκ προβατοειδῶν, μόσχων καί χοίρων. Κατά
τό ἔτος 1882 ἄρχισε καί ἡ ἀποξήρανσις τοῦ Κωπαϊδικοῦ πε-
δίου. Τό ἐκπολιτιστικόν καί σπουδαίας οἰκονομικῆς σημασίας
ἔργο ὑπῆρξε ἀποφασιστικόν γιά τήν ἀνάπτυξιν τοῦ Ὁρχομε-
νοῦ. Ὅπου νέες γαῖες θά ἀποκτοῦσαν καί περισσότερη ἐρ-
γασία θά ὑπῆρχε καί τό κυριώτερον θά ἀπηλλάσσοντο ἀπό
τήν φοβερή μάστιγα τῆς ἐλονοσίας πού κυριολεκτικῶς τοῦς
ἀπεδεκάτιζε. Τό μέγα ἔργο τῆς ἀποξηράτσεως τῆς Κωπαί-

δος άπεπερατώθη πλήρως κατά τὸ ἔτος 1931.

Μὲ τὴν άποξήρανσι τοῦ Κωπαϊδικοῦ πεδίου, καθως άναφέρεται, ἤλλαξε τελείως ἡ κατάστασις στὸν Ὀρχομενὸ. Οἱ Ὀρχομενιοὶ άπέκτησαν νέας καὶ εὐφορες γαίης καὶ έπεδόθησαν καὶ σὲ άλλες καλλιέργειες, δηλαδὴ τοῦ βάμβακος, άραβοσίτου, πεπονίων καὶ συγχρόνως άνέπτυξαν μεγαλύτερη κτηνοτροφία. Στὰ 1894 όμως ἔγινε σεισμός καὶ εἰς τὸν Ὀρχομενὸ κατεστράφησαν πολλαὶ οἰκοίαι διότι ἦσαν πλήθιναι. Κατὰ τὸ 1895 όμως ὁ Ὀρχομενός, συνεπεία τῶν δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν, εἶχε άφορίαν πού διήρκεσε ἐπὶ τριετίαν. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἰδρύεται καὶ τὸ πρῶτον δημοτικὸν σχολεῖον μὲ πρῶτο δημοδιδάσκαλο τὸν Ἄντωνιον Σακελλαρίου. Μὲ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Σχολείου καὶ τὰ εἰρηνικὰ χρόνια μέχρι τὸ 1910 ὁ κόσμος άρχισε νὰ έκπολιτίζεται καὶ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον νὰ άνορθοῦται.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Αὕτη εἶναι συνοπτικῶς ἡ ἱστορία τοῦ Βοιωτικοῦ Ὀρχομενοῦ. Ἡ ἀρχαιοτάτη ἐποχὴ εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς μεγαλοουργίας του. Ἐχει καὶ αὐτὸς τὰ πρωτεῖα του στὴν πολιτιστικὴ πορεία πού διέγραψε ὁ Ἑλληνισμός. Πρὶν ἀκόμα τὸ Ἀθηναϊκὸ Ἄστυ καταστῆ ἡ πρώτη ναυτικὴ δύναμις στὸν ἀρχαῖο κόσμος, ὁ Ὀρχομενὸς εἶναι «θαλασσοκράτωρ» γιὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ γιὰ τὸ κέντρο τοῦ πολιτισμένου κόσμου πού συγκεντρώνεται στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης. Ἴσως ὁ μῦθος τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Ἑλλης, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἐπακολουθοῦσα Ἀργοναυτικὴ Ἐκστρατεία, νὰ εἶναι οἱ πρῶτες ἡρωϊκὲς ἐξορμήσεις τῶν Ὀρχομενείων Ποντοπόρων πρὸς τοὺς ἀγνώστους λαοὺς καὶ χώρες.

Αὕτη ἡ ἀνταύγεια τῆς μυθικῆς ἱστορίας του, πού εἶναι ταυτοχρόνως καὶ πραγματικὴ ἱστορία, θὰ τὸν συνοδεύσει σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἱστορικῆς του ἐξελίξεως. Ὁ χῶρος του ἐξ ἄλλου μὲ τὴν πλούσια πεδιάδα θὰ τὸν κάμῃ μῆλον τῆς ἐριδος γιὰ τοὺς ποικιλλοῦμους εἰσβολεῖς καὶ κατακτητάς, καὶ γιὰ τοῦτο σὲ ὅλη τὴ μακραίωνη ἱστορία του θὰ γνωρίσῃ τίς δοκιμασίες τοῦ ἐλληνικοῦ πεπρωμένου. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν θὰ καμθῆ. Τὴν ἐλευθερία θὰ τὴν κρατήσῃ καὶ αὐτὸς ὡς ἐγκόλπιο καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ἑτοιμὸς γιὰ τὴν προσφορὰ τῆς ὑπερτάτης θυσίας, πού ἀποβλέπει στὴν κατοχύρωσί της.

Τούλάχιστον αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸ διδάγμα ἀπὸ τὴν σύντομη αὕτη ἱστορία. Καὶ ὅταν ὁ Ὀρχομενὸς θὰ εἶναι ἐλεύ-

θερος θά ἀποτελεῖ πάν»οτε τὴν πρότυπη κυμέλη τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας καὶ παραγωγῆς. Φορεὺς τῶν εἰρηρικῶν ἀξιῶν καὶ κατακτῆσεων θά εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς φιλεργίας καὶ ἐπινοητικότητος.

Αὐτὰ ὡς ἐν σχεδίῳ ἀπεβλέψαμε νὰ παρουσιάσωμε στοὺς ἀνογνώστας μας. Βεβαίως οἱ ἀνεξάντλητοι θησαυροὶ τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα, τὸν Πλούταρχο, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Στράβωνα, τὸν Πausανία, τὸν Ἀπολλόδωρο μέχρι τοῦ Σάθα καὶ τοῦ Παπαρρηγοπούλου θά ἀποτελοῦν πάντοτε τὴν πολὺτιμη πηγὴ τῶν μελετητῶν. Ὅπως καὶ ἐν προοιμίῳ ἀναφέραμε τὸ παρὸν ἄς θεωρηθῆ ὡς μία πρώτη νῦξις γιὰ τὴ μελέτη τοῦ ἱστορικώτατου Ὀρχομενοῦ. Ἐμεῖς ἐξετελέσαμε ὑἱκὸ χρέος. Οἱ ἄλλοι θά ἐπιτελέσουν τὸ χρέος των πρὸς τὴν πλήρη ἱστορικὴ ἀλήθεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Όμηρος : (Ίλιάς).
- 2) Ξενοφών.
- 3) Πλούταρχος.
- 4) Ήσυχιος.
- 5) Στράβων.
- 6) Πausανίας.
- 7) Βυζαντινή Ίστορία : Κρέμου.
- 8) Μυθολογία : Ρισπέν.
- 9) Ήλληνική Ιστορία: (Σαθά—Κοκκίνου—Παπαρηγοπούλου).
- 10) Περιηγήσεις : Σκροφάνι—Λίκ Ντόντουελ.
- 11) Ίστορία Βοιωτίας και Θηβών : Τσιβᾶ.
- 12) Ή χώρα τῆς Λειβαδιάς : Τάκη Λάππα.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Εἰς Πρόλογον υἱκοῦ ἀντὶ οἴκοῦ.

Σελ.	στίχ.	ἀντὶ	Γράφε
9	28	πιθανός	πιθανός.
10	29	Κολλίδος	Κολχίδος.
13	8	γυναῖλα	γυναῖκα.
21	6	στήν	στήν.
24	33	2	3 Νεολιθική ἐποχή μὲ οἰκοδομήματα τετράγωνα.
24	33	καὶ	2 Πρωτελλαδική ἐποχή μὲ οἰκοδομήματα ἔλλειψοειδῆ.
26	2	τροχηλάτες	τροχήλατες.
31	33	Βασιλέα	Βασιλέα.

